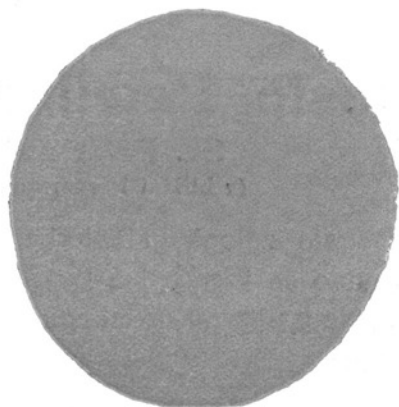

1
9
3
0

MODRA PTICA

VSEBINA

Dr. Stanko Leben / Prosper Mérimée. • Jože Kranjc / Prvi upor • Miran Jarc / Avanturistični roman v francoski književnosti • Vladimir Bartol / Dežela žalosti • Maksim Gorkij / Lev Tolstoj • Vladimir Bartol / Ženitbeni goljuf • Poročila • Iz založbe in uredništva

10

EDINO

tovarniško zalogo najboljših
šivalnih strojev in koles
znamke

Gritzner, Adler, Kayser.

Pletilnih strojev priznane
švicarske tovarne „**Dubied**“ ter
pisalnih strojev „**Urania**“ ima le

Josip Petelinc, Ljubljana

Sv. Petra nasip šte. 7
(v bližini Prešernovega spomenika)

Bogata zaloga galanterije, pletenin, trikotaže, posebno še **finih in najfinejših rokavic in nogavic** ter kratkega blaga na veliko in malo

Ko si boste

po utrudljivem duševnem delu
zaželeli lepe glasbe

boste v najnovejšem modelu „His Masters Voice“ gramofona našli najboljšega prijatelja. Lična, dekorativna vnanjost. Ne odpove nikoli, ker ima najzanesljivejši stroj angl. konstrukcije. — Pri nas dobite poleg nešteti drugih posnetkov tudi **kompletne opere** „Čarostrelec“, „Trubadur“, „Brivec seviljski“ „Lohengrin“ in dr. kompletno v albumu s knjižico.

Centrala za splošno gramofonijo

„Gramofon“ A. Rasberger
LJUBLJANA, Miklošičeva cesta šte. 34

Palača Pokojninskega zavoda.

Telefon 33-83

MODRA PTICA

IZHAJA MESEČNO • NAROČNIKI NA REDNE PUBLIKACIJE DOBIVAJO LIST
BREZPLAČNO • POSAMEZNA ŠTEV. DIN 8.— • UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
RIMSKA CESTA ŠTEVILKA 3 • ČEKOVNI RAČUN ŠTEVILKA 15.369

LETO I

SEPTEMBER 1930

ŠTEV 10.

DR. STANKO LEBEN / PROSPER MÉRIMÉE

Viri: razni članki po franc. revijah.

Gotovo se ob melodijah slavne opere Carmen malokdo domisli opernega besedila in še manj seveda v svetovni literaturi nič manj slavne istoimenske novele Prosperja Mérimée-ja, po kateri sta Meilhac in Halévy l. 1875. priredila to operno besedilo. Romantična strastnost in barvitost Bizet-jeve opere sta malce zasenčili in zatemnili sloves ene najlepših novel, kar jih je napisal avtor »Šentjernejske noči«. Njegovo ime med nami ne zveni kdovekaj domače in najbrže jih ni veliko, ki so brali »Kroniko kraljevanja Karla IX.«, predno jo je v Župančičevem prevodu izdala »Modra ptica« pod naslovom »Šentjernejska noč«. To pomanjkanje širokega slovesa, ki je zanesel med široke plasti imena kakor Balzac, Zola, Maupassant ali celo Daudet, da ostanemo samo pri francoski literaturi, je usodno spojeno z nekaterimi osnovnimi potezami Mérimée-jevega značaja, z globokim jedrom njegove osebnosti, ki je kakor njegovo delo trpela na neki zamotani nenavadnosti, zvezani s hoteno hladnostjo in ironičnim pesimizmom. Brez šuma in hruma so njegova dela prešla v potomstvo, kjer jih je koj spočetka pa do danes cenil in užival razmeroma ozek krog rahločutnih poznavalcev literarnih lepot.

Mérimée je v francoski literarni zgodovini nenavaden, skoro zagonečen pojav, čigar zadnje tajne v življenju in delih niso še do dna osvetlili. Preseneča zlasti nasprotje med njegovim značajem in dobo, v kateri je živel, in pa nekatere čudne neskladnosti med njegovo osebnostjo in njegovimi deli. Celó svoje življenje se je gibal v najvišjih družabnih krogih, v naizbranejši družbi, nedostopni navadnim smrtnikom. Živeč v dobi, ko je bila romantika na višku, mu je izteklo življenje brez vsakršnih romantičnih posebnosti, mirno in udobno, v izpolnjevanju visokih služb in v neštetihih potovanjih po Franciji in inozemstvu. Rojen je bil v Parizu l. 1803. Družina mu je bila bogata in odlična; oče je pripadal najvišjim družabnim krogom; mati, hči one gospe Leprince de Beaumont, ki je napisala eno najčudovitejših francoskih pripovedk »La Belle et la Bête«, je bila dokaj nadarjena slikarica. S sedemindvajsetim letom je bil Mérimée že ministrski tajnik, koj nato sekcijški šef v mornariškem ministrstvu in v l. 1831. vrhovni nadzornik zgodovinskih spomenikov. Na potovanju po Španiji je l. 1840. spoznal v plemiški rodbini Montijo malo

Evgenijo, poznejšo ženo Napoleona III., ki ga kot francoska cesarica ni pozabila. Vpeljala ga je v dvorsko družbo in do svoje smrti ji je bil najzaupnejši svetovalec v nešteti težkih prilikah njenega dvorskega življenja. Leta 1853. je bil imenovan senatorjem. Umrli je v letu 1870., ko je izbruhnila francosko-nemška vojna in se je zamajal prestol njegovega prijatelja, cesarja Napoleona III. Prihranjena mu je bila bridkost, da bi videl, kako iz revolucionarnega Pariza beži zapuščena v prognanstvo Evgenija de Montijo, ki ji je bil nežen prijatelj, a ki je ves čas znal prikrivati to nežnost pod hladnim videzom do skrajnosti korektnega človeka odlične družbe.

Sainte-Beuve pripoveduje, kako je tenkovestni in vase pogreznjeni deček Mérimée nekega popoldneva prihitel v sobo, da bi tam izpovedal mamí malenkostno krivdo, ki jo je bil zagrešil. Mati posluša s strogim obrazom, ga resno pokara, nato pa odide v sosednji salon, kjer jo pričakujejo prijateljice. Prepuščen samemu sebi, še malo omamljen od prestane, za njegov značaj težke izpovedi, prisluhne mali Mérimée živahnemu razgovorjanju in smehu iz sosednje sobe. Tedaj zasliši, kako mati ponavlja njegovo zgodbo v razvedrilo prijateljicam in se pri tem zvonko zasmee. Ob tem smehu se je Prosperju skrčilo srce in bliskoma je zaslutil svet in življenje krog sebe kot nekaj njemu neskončno tujega in odurno sovražnega, pred čemer je treba skrbno skriti lastno notranje življenje in vse, kar je v človeku odkritosrčno dobrega. Morda je ta anekdota neresnična, vendar se cel Mérimée-jev značaj tako strinja ž njo, da se zdi verodostojna. Le v dveh novelah, za katere je zajel snov iz sodobnega življenja (»Double Méprise«, »Vase Etrusque«), se zdi, da je v oba glavna junaka, Saint-Clair-ja in Darcy-ja, položil nekaj lastne osebnosti in v bežnih črtah narisal lastno sliko. V Saint-Clair-ju se riše kot rahločutnež, ki se brzda, ki ima »dušo prenežno in rahločutnost prezaupno in ki uporablja vso svojo umetnost, da jih zaduši in zabriše vse sledi; v Darcy-ju se nalahno očrni, nastopajoč kot hladnokrven, preračunljiv, na zunaj do skrajnosti uljuden in zamamen zapeljivec. Njegov resnični obraz bo morda v sredi med obema slikama. Predvsem je bil vse življenje in ob vsaki priliki pravi, pristni človek odlične družbe, »homme du monde« do mozga. Ljubi redke knjige, izbrane prijatelje in groza ga obhaja pred vsem, kar diši po neolikanem prostaštvu. Njegova obzirnost v občevanju s soljudmi je rafinirano rahločutna in uslužen je do skrajnosti, brez preneha, na najpripottejši način, kakor da je vse to samo po sebi razumljivo. Njegova molčečnost o zaupanih mu zadevah je neprelomljiva in v »Vase Etrusque« govori s prezirom o prostaški maniji Francozov, da govore o lastni osebi in da so užaljeni, kadar nam zaupajo svoje skrivnosti, naših pa ne zvedo. Njegova gentlemenska usmerjenost sovraži vsako strastnost, ker je hrupna in v spodobni družbi neprikladna; neprestano se nadzira in si prepoveduje vse, kar je spontano. Živeč sredi 19. stoletja, ko romantika praznuje svoje orgije in cvete vsepovsod čustvena ginjenost in srčni izlivi, ki si utirajo pot v dolgoveznih tiradah, je po enem delu svoje notranjosti še človek 18. stoletja, ostroumen, zbadljiv in piker, brez iluzij, brez čustvenih zanosov, nezaupen in včasih ciničen. Stendhal, dolgoletni njegov prijatelj, mu očita kruto ironijo in pomanjkanje nežnosti. Skeptičen, skromen malo z viška, diskreten in hladen se

predvsem boji osmešiti se s še tako lahkim videzom čuvstvenosti. Zato ne zaupa izlivom iskrenosti in odkritosrčnosti, motri z nasmeškom strastna prepričanja, vero, potrebo po prepričevanju; vse to so mu malo bedaste stvari dvomljivega okusa, znamenja slepega in zato smešnega samozaupanja. V Mérimée-jevem značaju je morala biti izredno razvita zmožnost, gledati svet in življenje s temnih, senčnih strani. Črnogled je brez pridržka, a tudi brez zgovornega zabavljanja in tarnanja. Ta lahni prezir človeštva in ta mirna grenkoba v motenju življenja ga globoko ločita od filozofov 18. stoletja, polnih optimističnega racionalizma in neomajno verujočih v neskončni napredek človeštva.

Na prvi pogled se zdi tak značaj skoro nezdržljiv ne le z zmožnostjo ustvarjanja trajnih literarnih umotvorov, marveč s sposobnostjo pisateljevanja sploh. Mérimée je občutil najbrže sam to nesoglasje in si je zato prizadeval, da bi z ničimer ne izdajal poklicnega pisatelja. Res je tudi, da Mérimée ni bil romanopisec z vsem svojim bistvom, s tisto izključenostjo, polnostjo in neodoljivostjo, ki nas preseneča pri Balzacu. Bil je diletant in izmenoma se je poglobljal v arheologijo, zgodovino, filologijo ter pisal jedrnate umetnostne kritike. Objavil je dolgo vrsto dobrih zgodovinskih in arheoloških študij in nekaj zvezkov zanimivih potopisov; nikdar ni hotel, da bi njegove novele zavzemale v tem delu kako posebno mesto. In vendar ga poznamo danes le kot mojstra novele, dočim so ostali njegovi spisi skoro zapadli pozabi.

Kratka novela, to je Mérimée-jevo pravo polje, njegovo kraljestvo. Ni bil zmožen širokih zamisli v obliki romanov, kjer bi teklo življenje kakor veletok, valeč s seboj množico usod in dogodkov. Zdi se, da zmožnost biti romanopisec, predpostavlja v značaju predvsem neko gotovo masivno količino samozaupljive naivnosti, morda celo neke vrste omejenost. V pravih romanopiscih, Tolstoju, Dickensu, Balzacu opazimo nekaj brutalnega, živalskega, slepodrevedčega, nesamovoljnega, nekaj, kar je v žarkem nasprotju z značaji kakor Mérimée. Novela in roman se zdi, da predpostavljata dvojje različnih duševnih ustrojev, le redko združenih v enem samem človeku. Stendhal n. pr. ni nikdar zmožel strniti neke snovi v stisnjeni obseg petdesetih strani. Celó pri pisateljih, ki imajo dar romana in dar novele, je skoro vedno eden podrejen drugemu. Flaubert n. pr. je pač napisal nekaj dobrih novel, a mojster je bil le v romanu; nasprotno je njegov učenec Maupassant izvrsten v noveli, povprečen v romanu. Redka izjema je Balzac, ki je bil mojster v obeh vrstah. Le v kratki povesti se je mogel sprostiti Mérimée-jev izredni čut točnega, ostrega, celo krutega opazovanja neznatnih, a zato tembolj značilnih malenkosti; novela se je prilegala kot izrazno sredstvo njegovim temačno barvitim prividom realnosti, nenadnim in silnim. V razdobju sedemnajstih let je napisal v hitri zaporednosti celo vrsto novel in nato umolknil. »Kronika kraljevanja Karla IX.« (1829) je med njimi še najdaljša in se skoro približuje romanu: zato tudi ni eno izmed njegovih najposrečenejših del. Če bi bili izbirali med »La Cronique du règne de Charles IX«, »Tamango«, »Matteo Falcone«, »L'Enlèvement de la Redoute«, »La Partie de Trictrac«, »Le Vase Etrusque«, »Les Mécontents«, »La double Méprise«, »Les Ames du Purgatoire«, »La Vénus d'Ille«,

»Colomba«, »Arsène Guillot«, »Carmen« in »L' Abbé Aubin«, bi se kot za najposrečenejše odločili za nekatere glavne dele iz »Kronike krajevanja Karla IX.«, za »Colombo«, »Tamango«, »Matteo Falcone« in za ves osrednji del v »Carmen«.

Značilna za vsa Mérimée-jeva dela je neka silovita, celo kruta tragičnost. Enakomerno in vedro pripoveduje najnasilnejše zločine, podlosti in grehote, zoprno priskutne in krvave zgodbe. Z nekim dopadajenjem išče in stika za ljudmi z močnimi, primitivnimi strastmi, včasih čezmernimi in perverznimi. S samozadovoljstvom jih najde sredi pozabljenih, divjih pokrajin v Španiji ali na Korziki, iztakne pa jih tudi med družbo v pariških salonih. Človeška narava v svoji prvobitni, nepomehkuženi sili je najljubša snov njegovih novel. Tako se zazdi, da je v tem prezirljivem skeptiku in hladnem pesimistu, pod bleščečim videzom človeka iz odlične družbe, ki mu je zoprna vsaka hrupnost, živela še druga narava, uprav nasprotna, polna dopadajenja nad silnim, gorostasnim, do skrajnosti strastnim. Nehote se vsiljuje primera z ljudomilim, vseodpuščajočim Tolstim, ki je napisal »Hadži Murata«. — Ali pa leži vzrok za izbiranje take snovi v Mérimée-jevem pravilnem umevanju notranje moči in učinkovitosti prave novele? Saj je grozotnost, ki jo izdihava taka snov, tisto človeško doživetje, ki potrebuje najmanj časa, da se razvije in učinkuje neposredno, brez uvodov in priprav. V dolgem romanu se jo da vzbuditi samo mestoma in oslajljeno, ker jo kmalu zagrne nadaljni tok dejanj. S tega zrelišča so nadvse značilne tudi štiri najboljše Balzacove novele »El Verdugo«, »Un Episode sous la Terre«, »Le Réquisitionnaire« in »La Grande Bretèche«, ki tudi na kolikormogoče stisnjemem prostoru obravnavajo snov, ki neposredno vzbuja pri čitatelju občutek izrednega, nenavadnega, pomešanega s srhom groze.

S tem dopadajenjem nad krutostjo v pripovedovanju se družijo v Mérimée-ju ljubezen do eksotičnosti. Le v dveh novelah je zajel snov iz sodobnega francoskega življenja, vse druge se odigravajo v oddaljenih, malo poznanih, slikovitih pokrajinah ali pa v časovno oddaljenih dobah. Vse življenje je ljubil Mérimée kraje ali dobe, ki se odlikujejo po originalnosti, dežele in čase, kjer se strasti izživljajo brez krinke. Rad je potoval po Korziki in stikal po njenih »macchiah«, večkrat je bil v Španiji, kjer je iskal tipe, v katerih so elementarne človeške strasti živele še močne in sveže, brez krinke civilizacije. Ta ljubezen do eksotičnosti bo pač plod romantike, sredi katere je živel. A prav tako bi mogli trditi, da je plod njegovega realističnega, objektivnega gledanja na svet in življenje. Kakor je bil Mérimée v življenju skrajno gladek in nedostopen in je le redko pokazal notranjega človeka, tako mu je tudi v novelah nadvse zoprni vsak subjektivizem, vsako samorazkazovanje in razgaljanje. Lastno osebo skuša popolnoma odstraniti iz sveta svojih junakov, ki ga gradi z neznatnimi, ostro opazovanimi dejstvi, izbranimi v malem številu, a vedno značilnimi. Da bi se kolikormogoče približal najbrezosebnejšemu objektivizmu in realnosti, kakršna je, se je zatekel v eksotizem. Snov, vzeta iz lastne okolice, bi mu bila preosebna in obstojala bi nevarnost, da zaplete v tak dogodek lastno osebo. Varnejšega se je čutil v snovi z onkraj morja in onkraj dobe, v kateri je živel.

Vsled te skrbi in nege objektivnosti je tudi sovražil in se kruto norčeval iz lepo zvenceh, dolgovernih opisov, ki so jih romantiki vpletali v svoje povesti. Mérimée ne popisuje skoro nikdar. Prihod v Ajaccio, pogled na sijajni zaliv, na sinje, gole gore v ozadju, na makijo: šest vrstic. V »Carmen«, ki se odigrava v Spaniji, ki kar izziva opisovanje, sredi tihotapcev, cigank, priganjačev mul, sredi spopadov in umorov niti enega opisa. Ko v »Šentjernejski noči« Mérgy prispe v Pariz, »se brani ogledati si mestne zanimivosti« in, ko ga predstavijo na dvoru, nas avtor potegne vstran, rekoč: to bi bila lepa prilika, da bi vam risal roman tuje osebe, Katarino, Karla IX., kraljico Margot, Henrika d' Albert-ja, pa ta grad in te veselice in ta lov; toda jaz ne znam dobro svoje obrti!... in nato se skozi celo poglavje norčuje iz romanopiscev à la Walter Scott. Mérimée ne riše pokrajin, ker je v bistvu psiholog v načinu tragedov iz 17. stoletja. Vsa njegova fantazija dela na oživetju gotovih duševnih nastrojev in na takem zapletanju dogodkov, ki bo kakor v bengalični luči osvetlilo neko močno človeško strast. Mérimée-jevo psihološko slikanje ni globoko, vendar dragoceno in povsem moderno v toliko, ker skuša vzbuditi v bralcu občutek polnega, nedeljenega dinamičnega življenja, kjer se dogodki, kraji, osebe, običaji, razmišljanja in strasti vežejo v tako živo, nerazdružljivo celoto, da imamo občutek resničnega, razgibanega, masivnega, neprosojnega življenja, ki nikdar ne izda zadnje skrivnosti. V svojih novelah ni Mérimée niti sociolog, niti krajinar, niti psiholog, niti moralist, marveč samo umetnik. Čudovito pri njem pa je to, da zna zbuditi ta občutek polnega, nedeljenega življenja z najskromnejšimi sredstvi, brez vsakega blešča in retorične navlake. Mojster je v izbiranju tistih edinstvenih potez in črt, ki v dveh besedah izrazijo celo situacijo. Na prvi pogled se zdi tak način pripovedovanja nadvse enostaven, a v resnici zahteva neverjetne spretnosti v izražanju, ki se neprestano nadzira, in pa skoro nezmotljivo pravilnost v izberi. Ni čuda, da smatrajo Francozi Mérimée-ja za klasika v jezikovnem vprašanju. Njegov slog je tako enostaven in tako gol, da mu je Flaubert očital, da sploh ni več slog. Zdi se, kakor da hoče Mérimée delati vtis nekoga, ki piše roman ali novelo, kakor se piše pismo, brez iskanja in hlepenja za najmanjšim učinkom. Zanj je najpopolnejši slog oni, ki ostane neopažen. Brez dvoma je to slog, ki ga je najtežje doseči. Ta umetnost, ki zakriva umetnost, zahteva popolno jasnost, nezmotljivo točnost v izražanju, neprestano lagoto in natančnost brez okorelosti, pa zgoščenost brez napora, ki ne odpove in se ne izda nikdar. Morda ga je to iskanje zmernosti in točnosti v izražanju človeške duševnosti dovedlo k poznanju ruske literature, ki jo je prvi uvedel v Francijo. Predvsem je ljubil Puškina in Gogoljeve »Mrtve duše«. Puškina občuduje radi njegove umetnosti, ki zna v malo besedah izraziti globoko strast, močno čustvo, radi njegovega okusa v izbiranju in moči v zgoščanju. »Ne poznam bolj »napetega« dela, če je dovoljeno rabiti ta izraz kot pohvalo... niti enega stiha, niti ene besede, ki bi bila odveč... in vse je tako priprosto, tako naravno«.

Mérimée-jevi umetnosti bi upravičeno mogli nalepiti napisni listek: klasično realistični objektivizem. A vsa klasičnost, ves realizem in vsa trudoma iskana objektivnost ne more nikdar preprečiti, da bi

umetnikova osebnost ne prešla v njegovo delo, da bi nam delo ne izdajalo človeka. Zato so Mérimée-jeve novele potopljene v ozračje grenkobnega, lahko zaničljivega in ironičnega pesimizma, ki se nikdar ne omehča v nežnost in usmiljenje. Izbira snovi, tok dogodkov, način pripovedovanja izločajo neko grenkobo in hladen nasmešek, iz katerega govori Mérimée-jevo zaničevanje ljudi in življenja. Morda je prav to pomamanjkanje ljubezni in veselja nad življenjem vzrok, da je Mériméejeva umetnost kljub vsem vrlinam malo ozkosrčna in skoro mrzla. Če bi bil svobodnejši, manj uklenjen v neprestan samonadzor, bi se bil morda razmahnil, zadihal svobodneje in ustvaril nepozabljive, mogočne osebe. Morda pa v njegovih očeh tako ustvarjanje niti ni imelo posebne prednosti, ker je najbrže mislil — nase, ko je zapisal o Turgenjevu: »Umetnik, ki je izdolbel gotove grške kolajne, je sovrstnik umetniku, ki je izklesal kolosa«.

JOŽE KRANJC / PRVI UPOR

1.

Pri vsaki stvari, ki jo napišem, se bojim samo tega, da bi ono, kar napišem, ne bilo dolgočasno, posebno, ker nisem eden onih, ki bi mogel peti slavo junakom, zaljublencem, vitezom — ampak mi snov daje življenje samo, ki pravzaprav ni nič kaj zanimivo. Ta edini strah imam. Zato ti zatrdim, dragi človek, ki bereš te vrste, da bi le tebi rad ustregel. Kajti, verjemi mi, da pišem le zato, da nekdo čita, ki me razume in mi morebitno zaletelost prav zavoljo tega odpusti. Kajti zdi se mi, da mi je dolžnost, napisati ono, kar mi je na srcu, pa ne zato, da bi bilo lepó natisnjeno, temveč zato, da povem.

Zato večkrat riskiram. In tudi to pot.

Obljubim pa ti, ki boš bral, da je ta zgodba vsaj malo zanimiva in da se bom v bodoče potrudil kaj boljšega še boljše povedati. Ta Jakob Lok je bil navaden knjigovodja, kakor jih je na tisoče, malopomenben človek, ki bi najbrže ostal tak do svoje smrti, če bi se mu ne zgodilo to-le, kar bom povedal sedaj.

2.

Vsekakor se mi zdi prav, da predvsem popišem, kako se je godilo Jakobu Loku do teh dni, ko je doživel tako čudne stvari.

Bil je knjigovodja pri eni izmed največjih prodajalen našega mesta, pri tvrdki Kuzmič, sin, ki je prodajal vse reči, kar jih ustvarja človeška roka: blago za obleke, gramofone in motike, ementalski sir in šivanke, molitvenike in cuclje... Tu je torej Jakob Lok od svojega dvajsetega leta, ko je bil končal trgovsko šolo, pa do danes, ko mu je počasi zlezal šesti križ na ramena, posedal pri rumeni, črvivi mizi prve sobe, iz katere so prva vrata vodila v pisarno gospoda Kuzmiča, druga na cesto, tretja v prodajalno, kar pa ni tako važno. Mislim, da je popolnoma razumljivo, da je Jakob Lok sprva služil staremu Kuzmiču, pozneje in sedaj pa njegovemu sinu, katerega je, ko je bil

leta sevê še majhen, pestoval in mu včasih celó pravil vesele zgodbe, kakor o kralju Matjažu in vili Snežinki, pa o pasjih dneh in prvem aprilu.

Prve čase svojega službovanja je bil Jakob Lok sila miren, dostojen, ali kakor se pravi, boječ in pošten mladenič. Zjutraj se je napotil v službo, opoldne h kosilu, zvečer pa spat, kakor se spodobi pridnemu služabniku. Po dveh letih pa se mu je prvič — in kakor bomo videli tudi zadnjič — zgodilo nekaj, kar je deloma spravilo njegovo življenje v poseben tir, deloma pa je dalo njegovemu značaju trdnejšo podlago. Oženil se je namreč. Stvar pa ni bilá tako enostavna, kakor se zdi, zato mislim, da je moja dolžnost, nekoliko natančneje posvetiti v ta kos njegovega življenja, kajti od takrat dalje je vse teklo enolično do teh današnjih dni, ko je iz Jakoba Loka nanovo bruhnilo življenje in se potem utrdilo za večne čase.

Takole dva meseca preje, predno se je Jakob Lok oženil, ga je nekega večera (bil je star dvaindvajset let), spreletelo nekaj čudnega. Nenadoma se mu je zazdelo, da je njegovo življenje silovito dolgočasno, moj bog, kaj vendar mislite, samo seštevanje, jed, spanje, saj to ni nič. Dolgo je tisti večer v postelji premišljeval to svojo čudno usodo, mahoma pa je skočil pokonci, se oblekel in potihó odšel v noč, v gostilno, kjer se je napil na žive in mrtve, tako, da ga je drugó jutro gospodinja, ki kaj takega ni bila navajena, strahovito ozmerjala. Jakob Lok pa je bil trmast človek, kadar je hotel, in si je mislil: Kajpada, pošteno plačam stanovanje in tudi tistih par rjuh, ki sem jih to pot ponesnažil, ne, to pa ne, ne gre, pa ne gre. — Kratkómalo, odpovedal je sobo in se preselil drugam.

In v tem novem stanovanju se mu je pripetila nesreča. Nekega večera, ko se je spet vrnil iz gostilne, je na hodniku nenadoma zadel ob neko postavo, ki je preplašena vzkliknila.

— Kaj pa je neki? si je mislil Jakob Lok in je prižgal žveplenko. In, kaj mislite, koga je zagledal? Dekla njegove gospodinje je stala ob zidu in, kako bi to povedal, nič kaj preveč ni bilá opravljena. Stiskala se je sama k sebi in sramežljivo skrivala goloto svojih rok in grudi, kar pa se ji ni popolnoma posrečilo, kajti Jakoba Loka je spreletelo po vsem životu, izpustil je žveplenko, ki je mežikajoče ugasnila na tleh, in je razprostrl roke ter objel mlado telo Lize, ki mu je kar brez uma šepetala:

— Pogledat sem šla, kdo prihaja, res, prav slučajno, gospod Lok! pa se ni nič kaj preveč branila, kajti nenadoma sta se pojavila v Lokovi sobi in se silno pozno razšla.

Seveda je Loka drugi dan bolela glava, vendar ne toliko, da bi prišel k pravi pameti, kajti zvečer sta on in Liza skoro točno ponovila ves včerajšnji dogodek in tudi druge dni pozneje, dokler ni Liza nekega jutra vsa objokana vstopila v njegovo sobo, sramežljivo rdela in mencala predpasnik:

— Jakob, ne stori me nesrečno, ah, nosna sem!
Ali je kaj drugega kazalo Loku, kakor da se je oženil, vas prašam? Oženil se je, najel je stanovanje v kleti, sobo in kuhinjo, čeprav nekoliko vlažno, v predmestju.

Od poroke dalje je postal Lok spet, kakor je bil tiste prve čase. Nikdar ni šel nikamor drugam nego v službo, saj je moral preživljati in

oblačiti dva z isto plačo, kakor preje sebe samega, poleg tega pa mu je nekoč njegov gospodar zaupal, da kot oženjenec najbrže ne bo nikdar napredoval, kajti »za napredovanje do družabnika je treba denarja, zakonec si ga pa ne more prihraniti — in pa, postelja vzame človeku vso krepko voljo.« Tako se je Jakob Lok vdal v svojo usodo, stregel je ženi, in ko mu je rojeni sin umrl, je še pojokal za njim. Res, da je včasih, ko je pokašljeval, kar se je zgodilo največkrat po zimi, ker je po stenah stanovanja kar drla voda, zagodrnjal, češ, kaj mi je tega treba, preje sem stanoval sredi mesta in v prvem nadstropju, pa mi ni ničesar manjkalo, sedaj si pa še hlače ne morem kupiti. V teh nepremišljenih slučajih ga je žena poučila, bodisi pač mirno, bodisi s kregom in jezo, da je pravzaprav ona tisti, ki trpi. Kako lepo je bilo, ko je služila, kdo je silil za njo? Ali je ni on s silo tisti večer zvlekel v svojo sobo? In tako dalje. In ko je nekoč ves v jezi zavpil: »Ti si me čakala«, je ona bruhnila v jok, dva dni ga ni pogledala, tretji dan pa jo je poprosil za odpusčanje in se je tako počasi vdal v najlepšo mirnost.

In ko je po letih stari Kuzmič umrl in je mladi prevzel vso trgovino, je z ostalim pohištvom ostal v novem podjetju tudi Jakob Lok, čeprav je že nekoliko ostarel in se je semtertja pri bilanci zmotil za par dinarjev.

In prav gotovo bi njegovo življenje do smrti potekalo v tej mirnosti, da ni njegove žene, ki pa je, po pravici povedano, po osemintridesetih letih zakonskega življenja, čeprav ni bilo več otrok, tudi precej ostarela, obsedla peklenska misel, da je najbolje, če vzameta še nekoga na stanovanje, ki bo plačeval del najemnine in jima s tem oslajal trpko starost. Skrbno sta sestavila oglas in nekega dopoldneva se je v stanovanju Jakoba Loka oglasil Alojzij Mikuž, ki se je predstavil za literata, in se tudi tam naselil. Kakšen upliv je imel ta človek, ki je bil pravzaprav oče vse Lokove nesreče, na Jakoba Loka, pa nam pove naslednje poglavje.

3.

Alojzij Mikuž je bil mlad človek srednje postave, sila živahen in, kar je glavno, popolnoma svoboden, nevezan na vsako službo, tudi ne na čas in delo. Zato sta se oba, Lok in Lokovka, sprva zelo čudila, ko je najemnik včasih spal po vse dopoldne, včasih ga niti domov ni bilo, včasih pa je zelo zgodaj vstal in se izgubil za ves dan. Vendar se jima je kmalu prikupil, kajti bil je zgovoren, ustrežljiv, poskočen in res ni zamere Lokovi ženi, če je včasih potihoma pomislila v svojem srcu, kako lepo bi bilo, če bi bil njen mož tak, ki bi znal tako lepo povedati vsako stvar, kakor ta Lojze Mikuž. Lok na drugi strani pa si je mislil: Kaj bo takole mlado človeče, ki nima nobenih izkušenj, govorilo o svetu in se smejalo vsemu — — pa ga je vendar poslušal in tako je počasi jela padati živahnost Mikuževa tudi vanj, ne da bi se tega zavedal. In tako so tekli dnevi drug za drugim, dokler se ni zgodilo nekaj važnega.

Alojzij Mikuž je nekega dne, bilo je prvega v mesecu, po kosilu prišel domov, vsedel se je na stari, oguljeni divan v kuhinji, podprl je glavo z rokami in izjavil:

— Oprostita, draga človeka, ampak to pot vama res ne morem plačati stanovanja. Ta mesec nisem ničesar zaslužil.

Gugal se je semintja in gledal zakoncema s svojimi živimi, črnimi očmi naravnost v obraz. Lokova sta se spogledala, Mikuž pa je nadaljeval:

— Plačal bom, toda napote vama res ne maram delati, saj vesta kako je, svoboden človek sem, lahkó na vse zadnje spim v Mestnem logu, navajen sem tega...

Lok je pogledal v tla in si mencial gubave roke, Lokova žena pa si je popravila ruto in vzdihnila:

— Zakaj pa ne greste v službo?

Lok je dvignil glavo in naglo prikimal:

— Saj res. Zakaj ne greste v službo?

Mladenič je naglo vstal in se na ves glas zasmeljal. Popravil si je dolge lase, ki so mu padli na čelo, in je začel z dolgimi koraki hoditi po temni kuhinji semintja, vmes pa se je smešno pripogibal in govoril z zvenečim glasom:

— Ali veste, da je danes vsak človek, ki je kjerkoli v službi, hlapec? Suženj brez vsakih pravic, tlačan, ki venomer poje po njegovih plečih valpetov bič? Kaj je to, če dobim na mesec tiste bore dinarjev, ko pa sem cena za dobro hrano in lepo stanovanje jaz sam. Seveda, če bi delal v kaki pisarni res zase, to je, za vse ljudi, za človeško družbo, nu, potem bi se mordá res napotil tja, če bi ne imel svojega višjega poklica... Toda, takó? Da sem prisiljen delati za nekoga, ki ne dela ničesar? Ne, tega nikdar!

Govoril je, kakor običajno, zelo hitro in ni nikakor pustil do besede gospoda Loka, ki se je ves čas nemirno premikal in vidno kazal, da komaj čaka trenotka, ko mu bo dano izpregovoriti. In res se je takoj oglasil:

— Nepravilno govorite, gospod Mikuž. Jaz — za primero — nisem hlapec.

Ogovorjeni je obstal pred Lokom in izjavil s polnim prepričanjem:

— Seveda ste hlapec! Prav tak, kakor so vsi! Štirideset let delate v podjetju in kaj imate od svojega dela? To vlažno kuhinjo in tistile brlog, kjer spimo vsi trije! Ali bi ne bilo prav, da bi imeli danes, ko ste že star in pravzaprav potreben oddiha, dobro plačano starost? Ali ni človeško, da je dobiček, ki ste ga vi takorekoč napravili podjetju, tudi vaš? Kje je vaš gospodar dobil pravico, da vas lahko izžene od sebe, kadarkoli se mu poljubi? In na zadnje, če hočete, kdo mu je dal pravo, vam zapovedovati, ko ste ga vi vsega naučili? Ha, ha! In tako bodočnost naj si jaz poiščem? Jaz, ki trdno gledam vso to grdobijo, naj se vržem v to blato in naj tonem, kakor oni, ki so zaslepljeni?

Lok ga je gledal z odprtimi očmi in se niti zavedal ni, kako se je nenadoma nekaj novega utrnilo v njegovih mislih. Ni mogel do besede in mahoma je vstalo pred njim vse njegovo življenje in — ali ni to čudno? — kar zasmilil se je sam sebi, sklonil je glavo in se zamislil. Hlapec. Kuzmič. Gospodar. Dobíček. Plača. Kletno stanovanje. Ni pa pomislil, da mu je govoril mladenič. Besede so mu šle do srca in kar nenadoma si je pričaral pred oči lepo stanovanje, dobro plačo,

obleke..., potem pa: kako mogočno sedi v gospodarjevi sobi, premetava papirje, podpisuje pisma — — da, dá...

Njegova žena tudi ni takoj prišla do sape. Vsa omamljena od mladeničevih besed, je morala z vso silo iskati primernih misli, nazadnje pa je kar tako rekla:

— Pa je res krivica na svetu!

— Vidite! se je ves zadovoljen nasmejal Alojz Mikuž. — To je moje prepričanje, ki zanj prav rad stradam!

Rekel pa je to tako malomarno, da ni biló vzeti teh besedí resno, vendar ga je Lokovka pogledala polna občudovanja.

Morda bi se pogovor še razplel, če bi kazalec na uri ne hitel takó nemirno... Nenadoma je Loka nekaj stisnilo pri srcu, ozrl se je na steno in ves prestrašen vstal:

— Dve bo, jaz pa kar sedim!

Pokril se je in odšel proti pisarni, kmalu za njim se je izgubil tudi Mikuž, ki mu je Lokova žena zagotovila, da »naj le brez skrbi hodi še spat, bo pa v drugič poravnal, ko bo kaj zaslužil. Kam hoče iti sedaj brez sredstev?«

Nekaj počasi ji je šlo pomivanje od rok. Nemara je res tudi ona pre-mišljevala te čudne stvari na svetu.

4.

Nekoliko upognjen je hitel Lok proti pisarni in se je bal, čeprav je vedel, da se mu ne more nič dogoditi. Je že tako, prvič mendá v svojem življenju je dopustil, da je bilá ura hitrejša od njega, saj je že iz vseh zvonikov, mimo katerih ga je nesel korak, bilo dve. V naglici je pomislil, da mora seštevati vse božje popoldne in kar stisnilo ga je v srcu, ko si je ponovil glasno: — Hlapec! Saj res, je predel dalje, kako da bi tudi jaz ne imel pravíce, priti nekoliko pozneje v pisarno, kakor to prečesto napravi gospodar. Če bi bil na dobičku soudeležen, pa mendá res danes ne bi več hodil v službo. V svoji hišici bi lepo sedel, še čebelnjak bi si napravil, dá, da... med se dobro prodaja... Nenadoma se je spet zavedel, da bo zamudil službo. Podvival je korak in kar v tla je gledal, ko da bi se bal, da vsakdo ve za njegov greh, čeprav je marsikdo, ki se je zadel vanj, pomislil: Kam neki beži ta-le možiček tako hitro?

Nenadoma pa je obstal. Pa zakaj bi moral biti točen? Saj nisem ura! Človek sem. Saj res, kdo me še morete siliti. Kuzmiča sem pestoval. Kako mi more torej zapovedovati. Vzgojil sem ga takorekoč!

Nekaj ga je zgrabilo. Silno poželenje, kakor takrat, ko je bil še mlad in je pozno v noč prišel pijan domov.

— Saj res, saj res, je kar tako zagodrnjal in sam ni vedel kdaj in kako je ugasil vest s svojo željo. Že je sedel v gostilni. In kmalu bomo spoznali, kaj je ves čas mislil in sklepal.

Minila je ura.

Nekako vroče mu je postalo, ko je stopil na cesto. Zamahnil je z roko, nekaj zagodrnjal in počasi srečno dospel do poslopja, na katerem je visela črna tabla z zlatim napisom:

Kuzmič, sin.

Oprezno je prijel za kljuko in pritisnil. Vrata so nekoliko zaškripala, da je Loka kar zazeblo. Pisarica, ki je že živahno tolkla po stroju, se je začudeno ozrla, češ, kaj pa se je zgodilo, gospod Lok? Ta je brž obesil klobuk za vrata in smuknil za svojo mizo. Vsedel se je. Hlapec! mu je spet zabrnelo. Ves se je sključil sam vase. Na zadnje se je pre-magal. Segel je po dnevniku, debeli knjigi. Vzel je v roko svinčnik. Nekaj je premišljeval, nato pa je zakašljaj in vprašal pisarico pol-glasno:

— Ali je že tu?

Ona se je naglo ozrla in prikimala molče, ko da se ne upa spre-govoriti.

Lok je odprl knjigo in se zagledal v številke.

35740.—

5372.—

48631.—

— — —

Številke so mu zaplesale pred očmi. Kaj ga brigajo ti tisoči. Kakšen pomen imajo zanj te številke? Ali se njemu kaj bolje godi, ha, če je vsa stran počeckana s samimi milijoni? Ali ni vseeno, če stoji 5 ali 3 ali 0?

Potegnil je s svinčnikom čez knjigo. Obraz si je pokrila z rokami in se zamislil.

V sobi je zakašljalo.

Tedaj se je Lok obrnil, odrinil stol in vstal. Stopil je skoro hitro do vrat, za katerimi je bival gospodar.

Kuzmič je pravkar prižigal cigareto. Ko je zagledal Lokovo postavo, je vstal. Visok. Črni, v stran počesani lasje. Rjave, prijazne oči.

— Kaj pa vam je, Lok? je vprašal, ko je opazil, kako se knjigovodji nemirno premikajo ustnice in mu drgeta ves obraz. Lok je iskal v sebi besede, s katero bi nekaj povedal, nato pa je zmedeno zamrmral:

— Zamudil sem!

Kuzmič se je na ves glas zasmel in v smehu govoril:

— Le kaj govorite! — Sicer pa, se je zresnil, če ste bolni, Lok, pojdite domov!

Lok je odkimal. Stal je, kakor da je ves preplašen in si ni upal pogledati nikamor. Roki je metal semintja, včasih pa si je, kakor nevede, podrgnil z dlanjo po bradi.

— Za božjo voljo, Lok, kaj vam je danes? Nikar se ne bojte. Res vam dovolim, da greste.

Tedaj se je Lok nenadoma vzravnaval. Široko je odprl oči in razprostrl roke:

— Tu sem. Ne brigajo me številke. Prav nič. Dostj sem že preštel!

Kuzmič je od začudenja odprl usta in stopil korak bliže:

— Vročico imate, Lok. Lahkó greste domov, nič hudega ne bo.

Lok je stegnil roke, ko da se brani besede. Žile na obrazu so se napele. Ves rdeč je postal in sam sebi se je začudil, ko je zaslišal svoje besede:

— Nimate pravice, dovoljevati! Če hočem, grem, če nočem, ostanem! Jaz sem bilance delal, lepe dobičke sem seštel...

Zamahnil je z rokami:

S temile prsti sem napravil premoženje!

Kuzmič je kar zastrmel. Počasi je legla vanj neka bojazen. Misel na misel se je trgala v njegovi lobanji. Star je Lok. Kaj, če se mu meša? Tako nenavadno govori!

Pristopil je prav k Loku in se je naglo odmaknil. Skoro je bil že nekoliko jezen, ko se je oglasil:

— Ali ste pijani?

Lok se je stresel. Roke so mu drgetale, trepalnice so napol pokrile njegove mokre oči, ko se je zamajal in stopil naprej.

— Jaz, pijan! Ha, ha, pijan . . . Star sem, ne pijan. Izžet sem, ker sem okraden! Taki-le ste bili, — sklonil se je skoro do tal in pridržal roko nad podom —, ko sem jaz že delal . . . Vsak dan delam. Za se? Ne. Za vas in za vlažno klet, kjer crkujem . . . Nič, konec!

Stopal je nemirno semintja. Nič ni čutil, da dela neprav. Sam vrag je menda vstal v njem in mu šepetal besede:

— Ne, pa ne! Hlapec nočem biti, ker sem gospodar . . . Sploh . . ., sploh . . ., je govoril in se napotil do gospodarjeve pisalne mize . . ., je ta miza moja. In tile papirji tudi —.

Jel je mešati liste, ki so vihraje padali po tleh. Nenadoma pa se je okrenil in se naslonil. Skoro zavpil je:

— Kuzmič, seštevati! Takoj tja za mojo mizo seštevati! Debel je žurnal! Kaj sem dejal?

Kuzmič ni prišel k sebi. Nikakor ni mogel doumeti vsega tega. Začudeno je gledal v Loka, ki se mu je suknjič opletal okrog drobnega telesca. Skušal ga je potolažiti:

— Poslušajte, Lok!

Ta pa je zacepetal z nogami, zgrabil za svinčnik, ki je ležal na mizi in jel silovito tolči z njim po lesu.

— Nič! Ubogati! je vpil.

In, ko je videl, da se gospodar ne gane, se je pognal proti njemu in dvignil roki. Kuzmič bi lahko zgrabil ubogo, staro postavo in jo vrgel na cesto. Lahko bi jo nesel kamorkoli. Toda nenadnost trenutka, silovita zmešanost Lokova, prizor, ki bi si ga niti v sanjah ne mogel domisliti, vse to mu je vzelo razsodnost. Kakor v nemislici se je naglo obrnil in skočil proti vratom. Ne da bi se brigal za strojepisko, je švignil na cesto in planil skoro brez sape v sosednjo prodajalno:

— Prosim, je komaj govoril, — prosim telefon!!

Zazvonilo je. Poklical je. In venomer mahajoč s slušalko je kakor v vročici pripovedoval v odprtino:

— Da — da — Kuzmič — rešilni voz — čigave? — a — na moje stroške seveda — dá — halo — halo.

Lok je obstal sredi sobe in z izbuljenimi očmi gledal v vrata, ki so se bila tako hitro zaprla. Nenadoma je sklonil glavo in si zakril obraz z obema rokama. Zamajal se je in s počasnimi koraki stopil v sosednjo sobo. Sesedel se je na stol in se naslonil na mizo. Nekaj, kakor jok, je prihajalo iz njegovih ust.

Začudeno je kimala strojepiska.

5.

Sedaj bi pa bilo res odveč, če bi zgodbo pravil do konca, kajti pravil bi jo dolgo, ker bi moral čakati, da Lok umre. Ta namreč še živi.

Vsak dan gre v pisarno, nikdar ne zamudi. In če bi ga vprašali, zakaj je takrat napravil ono stvar, bi vam prav gotovo ne vedel odgovoriti. Ozrl bi se v stran in nekaj zamrmral, potem pa bi s svojo malo suho roko podrgnil po licu in ne bi rekel ničesar. Saj še Kuzmiču ni znal povedati, ko se je čez čas vrnil nazaj, zakaj in kako je bil tak. Le včasih, takole zvečer, ko posedi doma na divanu in poslušá besedičenje svojega najemnika Mikuža, ki je prav te dni prevzel svoboden poklic reporterja (v službi je pri nekem listu, ki ga finansira Gozdna banka), se nejasno spomni tistega dogodka in kar nekam hudo mu je, da se je na stara leta tako strašno zaletel. „Je že tako“, si misli, „kakor mora biti, le kaj me je obsedlo starega bedaka?“ Pa ima brž izgovor pri roki, češ, vino me je prevzelo, in nikakor si noče priznati, da se je takrat zadnjič oglasil v njegovem srečju pozdrav mladosti. Sedaj ima samo dva cilja še: rad bi si kupil tak stol, ki se guglje, da bi takole včasih malo zadremal sedé — pa komaj čaka, da pride tisti dan, ko ga bo Mikuž povabil na gostijo, kajti ta dan za dnem pridiguje, da se bo oženil.

Če bi se pa Lok zavedal, kar vemo, kajne, mi, da je na tisoče in tisoče takih-le Lokov, mladih in starih, pri nas in na svetu, bi pa morda res postal nekoliko drugačne volje in bi si menda niti v greh ne štel svojega poskoka. Tako pa (mislim, da se strinjate z menoj) mu želim, da bi srečno živel do smrti, saj se bo med tem postaral Mikuž, ki nam bo morda tudi dal nekaj prilike za tako-le dolgočasno povest.

MIRAN JARC / AVANTURISTIČNI ROMAN V FRANCOSKI KNJIŽEVNOSTI

(Viri: razni članki po francoskih revijah)

Uspešen razmah realizma in naturalizma je zasenčil sijaj pustolovskih in fantastičnih romanov, ki pa so prišli spet do veljave, kakor hitro se je izkazalo, da je pozitivizem slejkoprej majav temelj. Človek se je obrnil od mučno podrobnih opisovanj zla in si zaželel spet pestrosti dogodovščin, ki so ga navdale z zanosno vero v silen vzpon zmagovalca nad mrtvim svetom gonobe. Osobito v prvih letih po koncu svetovne vojne se je v francoski književnosti razbohotil avanturistični roman. Neverjeten uspeh je dosegel Pierre Benoit l. 1919. z romanom »L'Atlantide«, ki mu je sledila povodenj sličnih del. Pierre Benoit je spet pokazal kaj naj bo roman: skrajno napeto, filmsko menjajočih se dogodivščin polno romanje po pokrajinah in deželah neverjetnosti, češ, saj ne čitamo zato, da bi spoznavali svoje sosede in svojo bližnjo okolico, tudi ne zato, da bi razkrivali boleštne in mučne konflikte v našem življenju, temveč, da se porazgubimo v svetove opojnih čudežev in nemogočnosti, da se sprostimo iz jeklenega objema dnevnega životarjenja. Roman »L'Atlantide« je ustrezal tem željam. Odigrava se v skrivnostni deželi sredi Afrike, kjer se zlivata dražljivost primitivne civilizacije z razkošjem visoke kulture. V središču dejanja stoji zagonetna žena, ki vzdaje smrt vsakemu, kdor se ji je približal in nabira trupla umorjenih v bajni zakladnici, ki jo

čuva kot varuhinja velikega svetišča. »L' Atlantide« pa vsebuje oblikovno in stilistične odlike, brez katerih prav gotovo ne bi dosegel tolikega uspeha. Realistična proza izdihava čar romantične tajinstvenosti, psihologičnost se druži z odličnim lirizmom, ki mu ne manjka izbrušenega humorja, s katerim je pridobil roman neko lahkotnost in prožnost.

P. Benoit je napisal še več sličnih del (Pour don Carlos, La Chaussée des géants, Le Puits de Jacob), ki pa niso toliko uspeli in bi tudi ne povečali vpliva, da ni bilo istočasno močnega vala iz Anglije, odkoder se je avanturistična pripovednost zmagovito razširila po Evropi. Tako je G. H. Wells skušal obnoviti starega Julesa Vernea s svojimi povestmi, ki temelje na najnovejših izsledkih in hipotezah sodobne znanosti. E. Wallace je ostal brez tekmeča, čeprav se je Maurice u Leblancu in Gastonu Lerouxu posrečilo pridobiti si širok krog privrženec z detektivskimi povestmi, ki pa vendar ne zaslužijo večje pozornosti.

Če pa proti fantastiki detektivskih zgodb nevarnost, da se utegne razmegliti v brezkrvnih in nesočnih abstraktnih kombinacijah matematičnih sklepov, nudi potopisno pripovedništvo ogromno možnosti za romane, ki so življensko sočni in napeto zanimivi obenem. Tako je Angleš Rudyard Kipling znal pričarati kolonije v umetniško dovršenih povestih, ki so našle čitatelje po vsem svetu. Jack London, O. Curwood, Conrad, pa Španec Blasco Ibañez spadajo pravzaprav vsi v to vrsto pisateljev, ki so znali osvežiti literaturo, bolehalo na nezdravem psihologizmu. Tudi v francoski književnosti najdeš nekaj velikih umotvorov avanturističnega pripovedništva, tako roman Maria Chapdelaine (1921), s katerim je Luis Hémon ustvaril trajno delo visoke etične in estetične vrednosti. V deželi, ki jo šest mesecev pokrivata sneg in led, se odigravajo tihe drame skritih odpovedi in zatajevanj, in silnih, nemih zmag. Tudi Pierre Mac Orlan je napisal celo vrsto slogovno odličnih povesti, ki jim je vtisnjen pečat resničnosti, saj je pisatelj, podobno kot J. London, živel križem sveta in se poizkusil v premnogih službah in poklicih.

L. F. Rouquette se je izživljal kot iskalec zlata po divjih in pečinastih pokrajinah Alaske in Severne Kanade in je svoje močne doživljanje opisal v knjigah, izmed katerih je ena najlepših »Le Grand Silence blanc«. Pravzaprav je že Pierre Loti uvedel to smer, ki jo je nadaljeval Claude Farrère (Civiliziranci), iz sodobnosti pa moramo omeniti še imena: Jules Bois (Le Vaisseau des caresses), Georges d'Espèrance, I. R. Bloch (Kurdistanska noč) in Panait Istrati, romunski romanopisec, ki je priklical silovite in uporne bojevnike v Stricu Angelu in Hajdukih

VLADIMIR BARTOL / DEŽELA ŽALOSTI

Ko sem kot deček samotni taval po pustih kraških vrhovih in iskal čudovitih rož, kakršne ne cvetijo nikjer drugod na svetu, sem nekoč nenadoma zašel na planoto, ki me je na vso moč osupnila z avtorjeve neke čudne, nedopovedljive nevsakdanjosti. Žvižgaje je brila burja

preko nje in od sonca ožgane bilke so se sklanjale vse v isto smer proti jugu, kakor da se hočejo odtrgati od izsušenih tal, v katerih so usahnili življenski sokovi, in poleteti tja daleč k morju, v srečnejše kraje. Brinjevi grmiči so čepeli na skalovju, krčevito se oprijemajoč preperete, rdečkaste zemlje, kakor ogromni črni ptiči, ki so se bili pogreznili v mrtvaški sen. Nič ni bilo slišati tleskajočega gostolenja drozgov; nemara je paglavec nastavlil zanke in so se bili vsi vanje pelovali. Velika, nenavadna samotnost je bila vsepovsod, da me je ledeno spreletelo po hrbtu. In v samotnosti je bila tišina. V tišini žalost, ki se je splazila vame. In čudna bolest me je vsega prevzela. Bolest, da nisem bil kakor drugi. Iz bolesti pa je vzkliklo hrepenenje, da bi jim postal enak. Takrat sem spoznal, da sem bil prišel v deželo žalosti.

Zbežal sem iz nje. Šel med ljudi. Skušal biti, kakor so oni. Govoril sem in se smejal. Tudi ljubil. In sem se vprašal: »Kaj te še loči od njih? Mar se nisi navzel njihovih navad? Ali ne govoriš? se ne smeješ in ne ljubiš, kakor oni?« In zdelo se mi je, da sem utekel samoti. Dekle me je vprašalo nekoč: »Kako je to, da so, ko se smeješ, tvoje oči žalostne?«

Zardel sem, kakor človek, ki so ga ujeli na laži. In sem videl, da sem se varal v misli, da sem, kakor so drugi. In sem bil zopet sam in samota je bila v meni. In iz nje je klila žalost. Iz žalosti je izvirala bolest in iz nje hrepenenje po lepših, srečnejših krajih.

Tedaj sem v svojem obupu poklical na pomoč očeta vsega človeškega zla in vse veličine človekove, kralja Demonov — Razum. Sédel je na prestol, odet v škrlaten plašč svojih misli, in pred njegovo jarko, slepečo svetlobo se je splazila žalost prav v zadnje koticke mojega jaza. Tam je obstala. (O, kolikokrat sem jo čutil ždeti v njenem skrivališču in kakor pajek prežati na trenotek, ko bo pojemala sila škrlatnih žarkov Razuma!). In v srcu je bila praznота in od nje je vel hlad. In Dolgčas jima je začel drugovati. Dolgčas po hrepenenju, žalosti in bolesti. In po deželi, kjer brije kraška burja žvižgajoč preko samotnih planot in kjer so od sonca izžgane bilke obrnjene vse v isto smer proti morju, kjer so kraji vse lepši in srečnejši. In sem bil sam in v meni je bila puščoba. In dolgčas. Sredi mojega srca pa je sedel na prestolu, odet v škrlatni plašč svojih misli, oče vsega človeškega zla in vse veličine človekove, kralj Demonov (onih v zračnih višavah in onih v morskih globinah) — Razum.

MAKSIM GORKIJ / LEV TOLSTOJ

(Iz knjige »Spomini na sodobnike.«) (Nadaljevanje.)

PREVEDEL JOSIP VIDMAR

XXV.

»Dostojevskij je slikal enega izmed svojih blaznih junakov tako, kakor da živi samo zato, da bi se nad drugimi maščeval zaradi tega, ker služi stvari, v katero ne veruje. Z njim je pravzaprav mislil samega sebe, — to se pravi, lahko bi bil to rekel o samem sebi.«

XXVI.

»Marsikak cerkveni izraz je čudovito nejasen. Kakšen smisel naj imajo na primer besede: ‚Zemlja je Gospodova in njeno obilje‘. To ni Sveto pismo, marveč poljudno znanstveni materializem.«

»Nekje ste tolmačili te besede,« je rekel Suler.

»Marsikaj se tolmači ... Tolmači, ampak ne razume ...«

In se je pretkano smehljaj.

XXVII.

Rad stavi neprijetna, lokava vprašanja.

»Kaj mislite o samem sebi?«

»Ali ljubite svojo ženo?«

»Kaj mislite: ali je moj sin Lev nadarjen?«

»Ali vam je Sofja Andrejevna všeč?«

Zlagati se, je nemogoče.

Nekoč je vprašal:

»Ali me imate radi, Aleksej Maksimovič?«

To je kakor drzna objest starega orjaka: take šale je zbijal v svoji mladosti novgorodski noroglavec Vaska Buslajev. Zmerom nekaj poizkuša in preizkuša, kakor da se pripravlja na boj. To je sicer zanimivo, toda ni po mojem srcu. On je hudič, jaz pa nebogljen otročiček, — pustil naj bi me v miru.

XXVIII.

Kmet je zanj mogoče samo — slab vonj: vedno ga ima v nosu, zato mora pravzaprav zoper svojo voljo vedno govoriti o njem.

Snoči sem mu pripovedoval, kako sem pretepel generalico Cornetovo. Smejal se je glasno, do solz, pričelo ga je bosti v prsih, da je ječal, in je vendar zmeraj znova vzklikal s cvilečim glasom:

»Z lopato! Po zadnji ...! Z lopato! A? Ravno po zadnji ... In — ali je bila lopata zelo široka?«

Ko se je nekoliko pomiril, je rekel resnobno:

»Bili ste zelo velikodušni, da ste jo samo tako. Vsak drugi bi jo po butici. Zelo velikodušno! Ali se vam je sploh sanjalo, da vas je ženska hotela i m e t i ?«

»Ne vem več. Mislim, da ne ...«

»No, gotovo! To je jasno. Naravno, da ne.«

»Tokrat nisem imel smisla za kaj takega ...«

»Človek imej smisel za karkoli, to je vseeno! Poseben babjek niste, kakor vidim. Kdo drugi bi prišel pri nji na zeleno vejico; postal bi hišni posestnik in bi se z žensko vred zapil.«

Po kratkem molku:

»Čuden človek ste! Nikar mi ne zamerite, ampak zelo čuden človek ste! In čudno je, da ste še tako dobri, čeprav bi imeli vso pravico, biti slabi. Močni ste, to je dobro ...«

In je po premolku zamišljeno pristavil:

»Vašega duha ne razumem. To je zelo zmeden duh! Toda srce imate modro ... da, modro srce!«

Opomba: Ko sem bil v Kazani, sem služil za hlapca in vrtnarja pri vdovi generala Corneta, ki je bila Francozinja. Bila je še mlada, debela, z majčkenimi nogami nedoraslega dekleta in je imela čudovito lepe, mirne, vedno poželjivo odprte oči. Preden se je poročila, mislim, da je bila branjevka ali kuharica, mogoče tudi prostitutka. Vsak dan se je napila že na vse zgodaj in je tako prihajala na vrt v sami srajci, vrh katere je imela ogrnjeno oranžno spalno haljo, z rdečimi tatarskimi copatami iz safianovega usnja na nogah in z razmršeno grivo gostih las na glavi, ki so ji padali čez rdeča lica in čez rame. Mlada copernica! Begala je po vrtu, žvrgolela francoske pesmice in gledala, kako sem delal. Zdaj pa zdaj je stopila h kuhinskemu oknu in poprosila:

»Pavla, dajte mi kaj.«

»Kaj« je bilo vedno eno: kozarec vina z ledom.

V spodnjem nadstropju njene hiše so samotno stanovale tri sirote, tri mlade princeze D.—G. Njihov oče je živel nekje drugje, mati je bila mrtva. Generalica Cornetova jih ni mogla trpeti in si je na vse mogoče načine prizadevala, da bi jih spravila iz stanovanja, in jim je neprestano delala neprijetnosti. Govorila je slabo ruski, le zmerjati je znala temeljito kakor kak pravi voznik. Njeno ravnanje z nedolžnimi dekleti mi ni ugajalo: bile so tako žalostne, tako preplašene in zapuščene. Nekega popoldneva sta se dve izmed njih sprehajali po vrtu. Nenadoma se je pojavila generalica, pijana kakor vedno. Pričela se je dreti na dekleti in ju je spodila iz vrta. Šli sta molče, toda generalica se je postavila med vrata, jih zagozdila kakor čep in vsula nanju ploho tako surovih ruskih besed, da bi konja pričelo tresti od njih. Ko sem jo poprosil, naj preneha z zmerjanjem in naj pusti mladi dami ven, je pričela vpiti v svoji ruski latovščini:

»Tebe pa že poznam! Ponoči laziš skoz okno k njim ...«

Tedaj sem se razjezil, jo zgrabil za rame in jo potegnili iz vrat. Ženska pa se mi je iztrgala, se obrnila z obrazom k meni, razgalila hitro svojo spalno haljo, vzdignila srajco in zarjula:

»Jaz sem dosti boljša nego te podgane!«

Zdaj sem postal nasilen. Obrnil sem jo s hrbtom k sebi in udaril z lopato po tako imenovanem podaljšku njenega hrbta, tako da je urno skočila skoz vratica in stekla čez dvorišče, pri čemer je silno začudena trikrat vzkliknila:

»O! O! O!«

Nato sem zahteval od njene prijateljice Pavline, ki je bila prav tako vedno pijana, toda zelo prebrisana ženska, svoj potni list, stisnil culo svojih stvari pod pazduho in odšel. Generalica pa je stala z nekim rdečim blagom v roki pri oknu in je vpila za menoj:

»Saj ne bom klicala policije! Je že dobro! Poslušaj no! Pridi nazaj! Nič se ne boj ...«

XXIX.

Vprašal sem ga:

»Ali ste istega mnenja kot Pozaišev, da so zdravniki ugonobili na tisoče in stotisoče ljudi?«

»Ali vas to zelo zanima?«

»Zelo.«

»Potem vam ne povem.«

In se je smejal in se igral s palci.

Iz neke njegove povesti se spominjam primere med podeželskim konjskim padarjem in doktorjem medicine:

»Ali so ljudski izrazi kakor ‚gilčak‘, ‚zlata žila‘ in ‚puščanje krvi‘ res nekaj tako zelo drugačnega nego živci, revmatizem, organizem in tako dalje?«

In to je trdil po Jennerju, Behringu, Pasteurju! Pravzaprav brezumno!

XXX.

Kako čudno, da rad kvarta! Igra zelo resno, se pri igri razburja in njegove roke postanejo nervozne, ko dviga karte, kakor da ne prijema mrtvih kosov lepenke, marveč žive ptiče.

XXXI.

»Dickens je zelo modro rekel: ‚Življenje nam je bilo dano z izrecnim pogojem, da ga moramo pogumno braniti do skrajnosti.‘ Sicer je bil Dickens sentimentalen, dolgovezen, ne posebno pameten pisatelj. Toda znal je zgraditi roman kakor nihče drugi, vsekakor bolje nego Balzac. Nekdo je dejal: ‚Marsikoga obvlada strast, pisati knjige, toda malokdo se jih kesneje sramuje.‘ Balzac se jih ni; Dickens tudi ne. In oba sta napisala mnogo slabega. Navzlic temu je Balzac genij, — to se pravi nekaj, kar se ne more drugače imenovati nego genij...« Nekdo je prinesel knjigo Tihomirova: »Zakaj nisem več revolucionar.« Lev Nikolajevič jo je vzel z mize, mahal z njo po zraku in govoril:

»V tej knjigi je o političnih umorih zelo pravilno rečeno, da ta način boja ne temelji na jasni ideji. Tako idejo bi lahko nudila, pravi iztreznjeni morilec, samo anarhična samovlada osebnosti ali pa zaničevanje sveta in človeštva. To je docela pravilna misel; toda ‚anarhična‘ samovlada je tiskovna pomota, stati bi moral: ‚monarhična‘. Dobra, pravilna misel, čez katero se bodo spotikali vsi teroristi, — kar jih je poštenih namreč. Kdor ubija iz nagnjenja, se ne bo spotikal. Tak se ne spotika nad ničemer. Toda tak je ravno samó morilec in je le slučajno zabredel med teroriste.

XXXII.

Včasi je zadovoljen sam s seboj in nestrpen kakor povelški sektant. Pri njem, pri tem donečem zvonu našega sveta, je to grozno! Včeraj je rekel:

»Jaz sem bolj kmet nego vi, in tudi čutim bolj kmetiško.«

Moj Bog! S tem se ne bi smel ponašati, — prav res, da ne!

XXXIII.

Prebral sem mu nekaj prizorov moje drame »Na dnu«. Poslušal je pozorno, potem je vprašal:

»Zakaj pišete to stvar?«

Razložil sem, kakor sem vedel in znal.

»Zmeraj se morate kakor petelin zaganjati v vse stvari. Razen tega bi radi vse razpoke in špranje prevlekli s svojo barvo. Ali se spominjate, Andersen pravi nekje: ‚Pozlata odpade, svinjsko usnje ostane.‘ Rajši pustite nepomazano! Sicer se vam kesneje ne bo dobro godilo! Potem: jezik imate spreten in poln vsakršnih umetnij, — to ni prav! Pisati morate preprosteje. Ljudstvo govori preprosto, skoraj brez zvez; ampak to je dobro. Kmet ne bo vprašal: ‚Zakaj je tretjina več nego četrtna, če je pa štiri zmeraj več nego tri?‘ kakor je nekoč vprašala izobrazena gospodična. Rajši nobenih umetnij!«

Bil je nejevoljen, najbrž mu je bila stvar prav malo všeč. Po premolku je zroč mimo mene rekel:

»Vaš stari ni simpatičen. Njegovi dobroti ni moči verjeti. Igralec bi bil prej, — to je dober človek. Poznate moje »Plodove prosvete«? Moj kuhar je podoben vašemu igralcu. Pisati za gledališče je težko. Vlačuga se vam je tudi posrečila. Take morajo eksistirati. Ste katero poznali?«

»Sem.«

»Da, to je resnica. Resnica se takoj čuti. Zelo veliko tega, kar poveste, je vaše, zato nimate nobenih značajev, vse vaše osebe so si enake. Žensk očitno ne razumete, ne posreči se vam niti ena. Človek si jih ne zapomni...«

Potem je prišla žena Andreja Lvoviča in naju je pozvala k čaju. Hitro je vstal in odšel, kakor bi bil vesel, da ta pogovor lahko pretrga.

XXXIV.

»Katere so bile vaše najstrašnejše sanje?«

Sanja se mi redko in če se mi, si slabo zapomnim. Toda dvoje sanj mi je ostalo v spominu, najbrž za vse življenje.

Nekoč sem videl v sanjah marogasto, gnilo, zelenkasto rumeno nebo. Zvezde so bile okrogle, ploščate, brez sija in brez žarkov, kakor izpuščaji na bolnem telesu. Po tem gnilem nebu je počasi polzel rdečkast, kačje zviti blisk, in čim se je kake zvezde dotaknil, je takoj otekla v kroglo in se brez zvoka razletela. Za vsako je ostala temna pega kakor oblaček dima, ki se je hitro izgubil na gnojnem, tekočem nebu. Tako so popokale in izginile vse zvezde druga za drugo. Nebo je postajalo vedno temnejše, grozljivejše; končno se je sprijelo, pričelo vreti, se raztrgalo na cunje in mi kapalo kakor tekoča žolica na glavo; med cunjami se je prikazalo nekaj črnega, železni pločevini podobnega. Lev Nikolajevič je rekel:

»No, to je prišlo iz kake učene knjige! Gotovo ste brali kaj astronomskega, odtod te hude sanje. In druge!«

Druge sanje. Zasnježena planjava, gladka kakor list papirja, brez griča, brez drevesa, brez grma; le tu pa tam štrli slabotno kaka šiba izpod snega. Po tej mrtvi sneženi pusti se vleče od obzorja do obzorja komaj opazno nalik rumenemu traku cesta in po tej cesti hodita počasi dva prazna siva škornja iz klobučevine...

Dvignil je svoje košate škratovske obrvi, se ostro uprl vame in se zamislil.

»To je strahotno! Ali se vam je to res sanjalo? Ali si niste tega samo izmislili? Za to stvarjo mora biti spet kaka knjiga.«

In nenadoma je bilo, kakor da bi se bil razjezil; govoril je nejevoljno in se s prstom trkal po kolenu:

»Saj vendar niste pijanec? Ni vam videti, da bi bili kdaj mnogo pili. Toda v teh dveh sanjah je nekaj pijanega. Na Nemškem je živel pisatelj, ki se je pisal Hoffmann, — v njegovih sanjah so begale igralne mize po ulicah, in tako v tem načinu; — toda to je bil pijanec, alkoholik, 'kalagolik', kakor pravijo pri nas izobraženi kočijaži. — Prazna škornja gresta svojo pot, — to je zarès grozno! Tudi če ste si samo izmislili, — je prav dobro! Strahotno!«

Nenadoma se je zasmejal, tako pod vso brado, da so se mu pričele ličnice svetiti.

»No pa si predstavljajte: na vsem lepem drvi po Tverski ulici igralna miza, taka s krivimi nogami; pokrovki ropotata in kredni prah se kadi iz njiju; številke na zelenem suknju se celo še vidijo. Čarinski uradniki so igrali tri dni in tri noči brez prestanka vint na nji — tega miza ni več prenesla in je pobegnila.«

Smejal se je in je gotovo opazil, da me je njegova nezaupnost žalila.

»Ali ste hudi, ker se mi zde vaše sanje iz knjig? Nič se ne jezite! Vem, človek si včasih kaj izmisli, ne da bi sam opazil; kaj čisto navadnega, čisto nemogočega. Kesneje si misli, da se mu je sanjalo in da ni stvari iznašel sam. Neki star veleposestnik mi je nekoč pripovedoval tele sanje. Šel je skoz gozd v stepo. V stepi je videl dva griča. Nenadoma sta se izpremenila v ženska prsa; med njimi se je dvigalo črno obličje z dvema lunama mesto oči, z dvema belima pegama. Sam je stal med nogami te ženske; pred njim je zijal globok, črn prepad in — ga je potegnil vase! Po teh sanjah je popolnoma posivel, tresle so se mu roke in odpoval je v inozemstvo, da bi se pri dr. Kneippu zdravil z vodo. Toda ta človek je m o r a l kaj takega sanjati, — bil je pohotnež.«

Potrkal mi je na ramo.

»Toda vi niste ne pijanec ne pohotnež. Kako morete imeti take sanje?«

»Ne vem.«

»Človek ne ve prav nič o sebi.«

Vzdihnil je, stisnil oči, pomislil in pristavil:

»Prav nič ne.«

Nocoj me je na sprehodu prijel pod roko in mi dejal:

»Prazna škornja hodita... grozansko, kaj? Čisto prazna... top, top, top, in sneg škriplje! Da, to je dobro! Ampak vi ste pa le knjigojedec. In sicer hud! Ne bodite hudi name, toda to je slabo in se vam bo še otepalo.«

XXXV.

Večkrat se mi zdi ta človek, kakor da bi bil pravkar prišel iz daljnih krajev, kjer ljudje drugače mislijo, drugače čutijo, žive v drugačnih odnošajih, se celo drugače kretajo in drugače govore. Utrujen in siv sedi v kotu, kakor zaprašen s prahom neke druge zemlje in pozorno ogleduje vsakogar z očmi tujca in mutca.

Včeraj je prišel pred kosilom tako zamaknjen v družinsko sobo. Sedel je na divan in nekaj časa molčal; gugal se je in si drgnil kolena z rokami; nato je nenadoma rekel z mračnim obrazom:

»To še ni vse. Ne, — ni vse!«

Nekdo, kakor vedno neumen in miren kakor likalnik, ga je vprašal:

»Kaj mislite?«

Ostro ga je pogledal, se sklonil naprej, se ozrl na teraso, kjer smo sedeli jaz, doktor Nikitin in Jelpatjevski, in vprašal:

»O čem govorite?«

»O Plehweju.«

»Plehwe... Plehwe...« je ponavljal zamišljeno, po kratkem molku, kakor da prvič sliši to ime. Potem se je zdrznil kakor kak ptič in je rekel z medlim smehljajem:

»Od jutra imam nekaj neumnega v glavi. Nekdo mi je pripovedoval, da je bral na nekem pokopališču naslednji napis:

Pod tem kamnom Ivan Jegorjev leži,
Bil je strojar in strojil pridno je kože,
Delal marljivo in dobro imel je srce.
Zdaj je umrl, obrt pa zapustil je ženi.
Ni bil še star in bi vstrojil še mnogo ljudi,
Toda Bog ga je vzela s te solzne doline v nebo
S petka na soboto ponoči, teden pred veliko nočjo...»

In tako dalje na ta način.«

Pomolčal je, potem pa je zmajal z glavo in pristavil s slabotnim smehljajem:

»V človeški neumnosti je nekaj zelo genljivega, če ni hudobna, celo nekaj ljubega... Vedno.«

Pozvali so nas k obedu.

XXXVI.

»Pijanih ljudi nimam rad, toda poznam ljudi, ki postanejo zanimivi, če so pijani; postanejo nekako dovtipni, lepo misleči, ter spretni in bogati v govoru, česar jim v treznem stanju manjka. Tedaj sem voljan vino blagoslavlјati.«

Suler je pripovedoval: — Nekoč sta šla z Levom Nikolajevičem po Tverski in Tolstoj je od daleč opazil dva kirasirja. Kovina je blestela za njima, ostroge so žvenkljale in šla sta v koraku, kakor da bi bila zraščena; v njunih obrazih je gorel ponos moči in mladosti.

Tolstoj je godrnjal nad njima:

»Taka naduta neumnost! Kakor živali, ki so bile s krepelcem obučene...«

Ko pa sta bila vojaka mimo, se je vstavil, gledal s prijaznim pogledom za njima in dejal popolnoma vzhičen:

»Čudovito! Kakor stara Rimljana. Kaj, Levuška? Ta moč, ta lepota! Ah, moj Bog. Nekaj sijajnega, če je človek lep, nekaj sijajnega!«

XXXVII.

Nekega vročega dne me je prehitel na »Spodnji ulici«; jezdil je majhnega, tatarskega, mirnega konjička proti Livadiji. Siv, kosmat in z lahkim, belim, gobi podobnim, polstenim klobukom na glavi, je bil videti kakor gnom.

Pridržal je konja in me ogovoril. Šel sem ob njegovem stremenu in mu med drugim povedal, da sem prejel pismo od Korolenka. Tolstoj je nejevoljno stresel z brado.

»Ali ta sploh veruje v Boga?«

»Ne vem.«

»Poglavitne stvari ne veste! Veruje že, toda se sramuje pred ateisti to priznati.«

Govoril je čemerno, muhasto in je srdito mežikal z očmi. Očitno sem ga motil; ko pa sem ga hotel zapustiti, me je pridržal.

»Kam pa hočete? Saj jezdim čisto počasi.«

In je spet godrnjal:

»Vašega Andrejeva je tudi pred ateisti sram. V Boga pa vendarle veruje. Samo, boji se ga!«

Na meji posestva velikega kneza Aleksandra Mihajloviča Romanova so stali na cesti v pogovoru tesno skupaj trije Romanovi: hišni gospod Ai—Todorja sam, Georgij in še eden, — mislim, da Peter Nikolajevič iz Djulberja; vsi trije veliki, krepki možje. Voz samček je zapiral cesto in jezdni konj je stal povprek, tako da Lev Nikolajevič ni mogel mimo. Pogledal je Romanove s strogim, zahtevajočim pogledom. Toda ti so se že prej okrenili stran. Jezdni konj, ki se je prestopal na mestu, se je nekoliko umaknil in pustil Tolstojevega skozi.

Dve minuti je jahal molče, potem je rekel:

»Bedaki so me spoznali!«

In čez minuto:

»Konj razume, da se je Tolstemu treba umakniti.«

XXXVIII.

»Ohranite se pred vsem samim sebi, — potem vam bo marsikaj ostalo tudi za druge.«

XXXIX.

»Kaj se pravi vedeti? Torej jaz vem, da sem pisatelj Tolstoj, da imam ženo, otroke, sive lase, nelep obraz, veliko brado. Vse to stoji v potnem listu. Toda o duši ni besede v potnem listu. O duši vem samo eno: duša hrepeni po božji bližini. Toda, kaj pa je: Bog? Ono, česar del je moja duša. To je vse. Kdor se je naučil misliti, težko veruje. Toda v Bogu živeti, ni mogoče drugače nego z vero. Tertullian je rekel: „Mišljenje je zlo!“

XL.

Navzlic enoličnosti njegovega nauka je ta pravljivi človek neskončno raznoobrazen.

Danes se je v parku pogovarjal z gasprskim mullo in se mu delal zaupljivega, preprostega kmetiča, za katerega je prišla ura, misliti na svoj konec. Majhen, navidezno nalašč še bolj v dve gubi, se je zdel poleg krepkega, zdravega Tatarja kakor starec, čigar duša prvič preiščuje o smislu življenja in je je strah vprašan, ki se odpirajo pred njo. Začudeno je dvigal svoje košate obrvi, plašno mežikal z ostrimi očesci in tajil njih nestrpnj, prodirni ogenj. Njegov zvedavi pogled

se je nepremično zapičil v široki mullov obraz, zenice so izgubile vso ostrost, ki je sicer tako lahko spravljala ljudi v zadrego. Stavil je nulli »otročka« vprašanja — o smislu življenja, o duši, o Bogu, in je odgovarjal na stihe iz Korana zelo vešče z mesti iz Svetega pisma in prerokov. V resnici pa se je igral z mullo in sicer tako občudovanja vredno spretno, kakor se more samo velik umetnik ali modrijan.

Pred nekaj dnevi je govoril s Tanejevim in Sulerjem o muziki in se navduševal za njeno lepoto kakor otrok. To navdušenje ga je samega vidno veselilo, — bolje rečeno, sposobnost navduševati se. Trdil je, da je najboljša in najgloblje stvari o muziki napisal Schopenhauer; povedal je kakor mimogrede komično anekdoto o Fetu in je imenoval muziko »nemo molitev duše«.

»Kako — nemo?« je vprašal Suler.

»Ker je brez besed. V zvokih je več duše nego v mislih. Misel je mošnja, polna grošev; zvok pa ni z ničimer oskrujen, temveč je znotraj čist.«

Z vidnim užitkom je govoril ljubeznive, otroške besede, — ravno najboljše, najnežnejše so mu prihajale na um. Nato se je nasmehnil v brado in dejal milo, kakor ljubkujoče:

»Muziki so vedno neumni ljudje. Čim bolj nadarjen, tem bolj omejen. Čudno, da so skoraj vsi muziki religiozni.«

XL I.

Čehovu, po telefonu:

»Danes imam tako lep dan! Moja duša je vesela; rad bi videl, da bi bili veseli tudi vi. Ravno vi! Vi ste zelo dober človek, zelo!«

XLII.

Ne poslušajte vas in vam ne verjame, če ne govorite o stvareh, ki ga zanimajo. Natanko rečeno, ne vprašuje, temveč zaslisuje. Kakor zbiralec redkosti jemlje samo tisto, kar ne razdira harmonije v njegovi zbirki.

XLIII.

Ko je prebiral pošto:

»Tukaj ljudje šume in pisarijo! Ko bom umrl, bodo čez leto dni spraševali: Tolstoj? Ah, ali ni bil to tisti grof, ki je hotel čevljariti? Kje se mu je nekaj pripetilo? Tisti bo, tisti!«

XLIV.

Mnogokrat sem opazil v njegovem obrazu, v njegovem pogledu preveč zanič, zadovoljni smehljaj človeka, ki je čisto nepričakovano nekaj našel, kar je nekoč sam skrnil. Sam je skrnil, pa je popolnoma pozabil, kam. Veliko dni je preživel v tajni skrbi in je neprestano grebel: Kam sem le to stvar spravil? Ko jo tako potrebujem! Bal se je, češ ljudje bi lahko njegov strah, njegovo izgubo zapazili in mu storili kaj neprijetnega, hudega. Nenadoma pa se domisli in najde. Zdaj je pola veselja, ki ga ne skuša prikriti, in pretkano ogleduje vse ljudi, kakor bi hotel reči:

»Nič mi ne morete.«

Toda kaj je našel in kje — ne pove.

Nikoli se mu ne boš načudil. Toda videti ga večkrat, je le naporno. Ne bi mogel živeti z njim pod isto streho, še manj v isti sobi. Bilo bi življenje kakor v puščavi, kjer je solnce vse sežgalo, zdaj pa še samo ugaša in grozi neskončna, črna noč.

(Dalje prihodnjič.)

VLADIMIR BARTOL / ŽENITBENI GOLJUF

V nekoliko razigrani literarni bratovščini je nanesel nekoč pogovor na nekega našega starejšega avtorja, ki je, ko je bil spisal zelo pristransko tendenčen satiričen roman, nenadoma za celo desetletje umolknil, čeprav je bil preje eden izmed najplodovitejših pisateljev svoje dobe. Razpravljali smo o tem čudnem pojavu z najrazličnejših vidikov in nekdo nas je opozoril, da živi še dandanes prejšnje čase zelo upoštevan pisatelj, ki je po očitno krivično napisani politični povesti na prav tako nepojmljiv način zdajci prišel ob svojo stvariteljsko silo. Tedaj je iznenada posegel v besedo ruski begunec Aleksander Teklecov, čigar zbirka novel »Veseli emigrantje« je bila pred nedavnim vzbudila v Parizu precejšnjo pozornost. Dotlej je, majhen in čokat, mirno sedel za mizo in pazno napenjal svoj široki, tatarski obraz, da bi doumel zmisel našega pogovora, ki je tekel v njemu tuji, slovenski govorici. Dejal je:

»Vi govorite, kaj ne, o nekaki umetniški morali, gospodje? Po drugi plati pa zahtevate, da bodi pisatelj popolnoma svoboden in prost vsakih etičnih predsodkov? Ne bom se spuščal v debato z vami. Premalo sem podkovan v tehle stvareh in zmisla za teorijo mi prehudo nedostaja. Če vam je prav, vam povem zgodbico, zame vsaj zelo podučno zgodbico, katere glavni junak sem bil jaz sam.«

»Kar začnite, Aleksander Nikolajevič,« ga je vzpodbudil nekdo s skoraj malce vznejevoljenim glasom. Kajti Teklecova smo zavoljo njegove prav ruske dolgovznosti v pripovedovanju že dobro poznali.

»Dobro torej, gospodje,« je spregovoril Aleksander Nikolajevič in krepko potegnil sapo v svoja pljuča. »Vi vsi me poznate zgolj po mojih »Veselih emigrantih« in še zdaleka si ne morete misliti, da bi bilo moje pisateljsko ime znano, v ruskih krogih vsaj, že pred dobrimi osmimi leti. Pisal sem bil takrat v razne emigrantske revije in časopise številne črtice, krajše novele in satire. Zabavljaj sem čez ustroj moderne družbe, kritiziral splošne moralne pojme in prikazoval sploh sodobnega človeka v jarki luči njegovih slabosti. Uredniki so bili s stvarmi zadovoljni in našli so se celo ljudje, ki so mi prerokovali lepo literarno bodočnost. Če so bili upravičeni pričakovati to od mene ali ne, o tem bo sodila bodočnost. Dejstvo je bilo le, da so mi moji spisi še dokaj znosno pomagali skozi življenje.

Tiste čase sem bil napisal krajšo zgodbo »Ženitbeni goljuf«, pri kateri sem si bil za junaka izposodil nekega rojaka, o katerem smo vedeli, da je živel na račun žensk, sicer pa imel vedno polna usta poštenja in morale. Zasedoval sem bil vzroke in vzmeti njegovih dejanj in

njegovega licemerstva ter naposled ugotovil, da je edina rešitev za družbo temeljit obračun z njemu sorodnimi tipi. Stvar se mi je bila po lastnem občutku še precej dobro posrečila in samo neprijeten doživljaj je bil, ki me je zadržal, da je nisem takoj poslal v tisk. V naših krogih — bival sem takrat v Pragi — se je sukal one dni mlad Žid, nekak dekorativni slikar po poklicu, v katerega žepih je menda neprestano strašila prav huda suša. Povedati vam moram, gospodje, da mi sinovi Izraelovi niso bili nikoli prav po godu. Zdelo se mi je, da se skriva na dnu vsakega njihovega dejanja neki oduren, našemu arijskemu popolnoma tuj plemenski materializem in egoizem. Nič čudnega nisem videl v dejstvu, da so bili početniki in vsi veliki voditelji materialistične doktrine z Marxom vred člani te zanikrne pasme. Neka instinktivna mržnja do vsega židovskega je bivala že od nekdaj v meni. Moje sovraštvo je bilo nekako podobno onemu do mačke.

Naš dekorativni slikar se mi je zdel spočetka popolnoma drugačen človek. Bil je boem, kakor smo bili mi vsi, za delo se nj pehal in rad se je smejal, pri čemer je kazal vrsto zdravih, belih zob. Sicer se mi je zdel njegov smeh nekam pretirano glasen in njegova odkritosrčnost in njegovo tovarištvo nekaj preveč povdarjeno, vendar nisem tem stvarjem pripisoval posebne važnosti, posebno, ker sem videl, da ga ima vsa okolica zelo rada. Šele ko je nekoč naprosil mene in nekega mojega tovariša, da mu podpiševa menico na večjo vsoto, mi je prišlo njegovo židovstvo nekoliko bolj do zavesti. Toda fant je moledoval in naju rotil tako dolgo, kažoč nama naročilo za veliko dekorativno delo, za katero bi si moral nakupiti materiala in bi potreboval zatorej denarja, da sva naposled le ustregla njegovi želji. Od tedaj sem ga izgubil iz vidika in prav one dni, ko sem bil dovršil svojega »Ženitbenega goljufa«, sem prejel poziv, da plačam zapadlo menico.

Lahko si mislite, gospodje, kako je zavrela jeza v meni. Letel sem od prijatelja do prijatelja in povpraševal po Židu. Vsi so dejali, da ga že najmanj mesec dni ni bilo na spregled. Poizvedoval sem, kje stanuje, in sem šel tja. Dejali so mi, da je že pred tedni zapustil sobo in se izselil neznano kam. Kaj sem hotel? Izposodil sem si nekaj denarja in plačal del podpisane vsote. Bil sem tako divji, da bi ne bilo dobro, če bi mi bil prišel takrat Žid pod prste. Žeja po maščevanju je kuhala v meni in ko ji nisem našel nobenega odtoka, mi je prišlo nenadoma na misel, da bi se mu osvetil vsaj s peresom, edinim orožjem, ki mi je še ostalo. In glej! V svoji nestrpnosti po dejanju, ki mi ni dala, da bi se lotil kake daljše stvari, sem se spomnil zdajci »Ženitbenega goljufa«. S srditim zadoščenjem sem prijel za pero, izpremenil junaka zgodbe v Žida, dal mu določno poteze slikarja, ki me je bil na tako nesramen način ogoljufal, ter prišel naposled do zaključka, da je treba take ljudi in vso njemu sorodno čifutsko zalego sploh iztrebiti s sveta. Z besnim zadovoljstvom sem poslal delce uredniku dnevnika, ki sem ga poznal kot nasprotnika Židov, in prav v kratkem sem zagledal svojega »Ženitbenega goljufa« kot nedeljski feljton.

Šel sem k prijateljem, da čujem, kaj poreko k stvari. »Dobro si mu zagodel, temu čifutskemu fantetu,« me je sprejel star literat. »Samo eno

se mi zdi malce napak, namreč da bi tako siromače utegnilo ogoljufati kako žensko.« In drugi zopet: »Nič ne rečem, dobro si ga sklestil. Samo ne vem, če bo čisto prava, da se čifutarija ukvarja tudi s posli, kakor so ženitbene goljufije. Naša dekleta jim bodo bolj težko nasedla, njihova pa — saj več: vrana vrani ne izkljuje oči.« In še mnogo podobnega sem bil slišal.

Vse to sem bil preje prav za prav že sam vedel. Jeza se mi je bila medtem ohladila in ko sem dodobra presodil zadevo, sem se skoroda kesal, da sem bil zgodbo izpremenil in jo s tem — nisem se hotel varati — tudi temeljito pokvaril. Nekaj, kakor rahel očitek vesti, se mi je oglasilo v srcu, kar sem bil spočetka v svoji besnosti popolnoma preslišal. Zdelo se mi je, da nekaj ni pri vsej tej stvari v redu in da moje ravnanje i proti spisu samemu i proti Židu ni bilo povsem »fair«.

A kaj bi se vznemirjal zavoljo take malenkosti? Ali zasluži tak amazan čifutski sin, da bi si zaradi njega belil glavo? Zamahnil sem z roko in se otresel misli na vse te stvari. V glavi sem imel polno načrtov in s svežimi silami sem se lotil nove snovi.

Trudil sem se in trudil, toda pisanje mi ni prav hotelo od rok. — Preutrudil si se, sem si mislil in odložil za nekaj časa pero. Urejeval sem starejše stvari in ko sem menil, da mi je bilo dovolj počitka, sem se znova poizkusil v delu. Toda čudno! Stavki so se mi nekako zatakali in snov se mi ni hotela prav zgostiti v možganih. Nasprotno! Celo razlezla se mi je nekako in megleno razblinila. Misli, sicer vedno jasne in določne, so se mi z muko trgale iz glave in zaman sem se pehal, da bi jih ugnetal v trdno obliko. Jezil sem se in preklinjal, toda zadeva je postajala čimdalje težavnejša. Uredniki so tirjali od mene obljubljeni dela, in ko jih ni bilo, so se jim začeli polagoma odrekati in ne več računati z mano. — Samo mladosten zalet je bila vsa njegova pisarija, so govorili prijatelji in znanci za mojim hrbtom in njim kakor meni je bilo mučno, če smo se srečali. — Kam so tako nenadoma izginili vsi oni številni načrti, ki jih je bila glava polna? sem se izpraševal s čudom in strahom. Ia velika bojazen se me je tedaj lotila zavoljo bodočnosti, menda prvič v življenju. Zagnal sem pero od sebe in se začel ozirati naokoli, kako bi se preživel. Ujel sem se za prvo bilko; postal sem raznašalec časopisov. Nato sem dobil mesto natakarja v večji restavraciji, kjer so me pozneje zaradi mojega znanja jezikov postavili za tolmača. Kot tak sem prišel naposled v velik hotel in bil tam vse dotlej, da ni izšla moja zbirka »Veseli emigrantje«. Da sem to zbirko napisal, se moram zahvaliti sledečemu slučaju:

Par let sem bil že izvrševal omenjeno službo tolmača, ko me lepega dne nenadoma obiše rojak, ki se mu je na prvi pogled poznalo, da je v tesni zlahti z Izraelovim rodom. Bil je majhen, slabo oblečen človek, ki sta mu z lica gledala glad in pomanjkanje. Dejal je, da je slišal, da sem bil že marsikateremu rojaku pomagal do zaposlitve in me zato prosi, da se za milo božjo voljo tudi njega usmilim.

Lahko si mislite, da nisem bil baš navdušen za tega svojega semitskega »rojaka«. Nahrulil sem ga prav pošteno, povedal mu par krepkih na rovaš njegovega izvoljenega rodu, potem sem ga pa izrinil skozi vrata. Na zadevo sem bil že skoraj popolnoma pozabil, ko

me čez kakih deset dni ponovno obiše židovski sin. Bil je videti še bolj razcapan in še bolj upadel v lica. S povzdignjenimi rokami je stopil predme in me rotil pri vseh bogovih in materah, naj se zavzamem zanj ter naj ne dam, da bi poginil kakor pes na cesti. Ze sem ga hotel znova zavrnuti, ko se je zrušil, brčkone sluteč mojo namero, pred mano na kolena in objel moje noge, vpijoč, naj ga ne pahnem od sebe. Kakor mi je bilo sicer tako pasje ponižno obnašanje odvratno, se je vendarle proti moji volji zganilo v meni nekaj, kakor usmiljenje. Ves besen zaradi svoje slabosti sem začel zmerjati njegov osovraženi rod in v eni sapi sem mu povedal, kako nesramno me je bil ogoljufal njegov soplemenjak. Čuteč menda, da sem odjenjal v svoji nepristopnosti, je krepko potegnil z mano in preden se je poslovil, sem mu napisal priporočilo baš za ono restavracijo, kjer sem bil tudi sam začel. »Naj bo v božjem imenu,« sem dejal, ko so se vrata zaprla za njim. Prihodnji dan je priletel k meni ves blažen in se mi na vsa usta zahvalil; sprejeli so ga bili namreč v službo. Ko sem opravil svoj posel, sem zapustil hotel nekam čudno lahek in zadovoljen. Hiteč tako skozi ulice, sem se nenadoma spomnil »Ženitbenega goljufa« in kakor sama od sebe mi je stala zdajci pred duševnimi očmi celotna zgodba o »Veselih emigrantih«. Skoraj na glas sem se zasmejal zabavnemu domisleku, vendar mi še na misel ni prišlo, da bi prijel za pero in ga napisal. Zatrdno sem bil namreč prepričan, da je bilo mojemu pisateljevanju za zmerom odklenkalo. Toda snov se mi je začela bolj in bolj vsiljevati in kakor me je bila sicer spočetka zabavala, mi je postajala pozneje čimdalje bolj zoprna. Nikjer se je nisem mogel otresti in celo sredi med mojim poslom tolmača mi ni dala miru. Naposled sem se odločil, da jo za šalo napišem, misleč, da se je bom nemara na ta način odkrižal. Pograbilim za pero in čudo! stvar mi pade kakor zrelo jabolko na papir. Ne mine še celih štirindvajset ur, se mi že v glavi rodi nova ideja. Tudi to napišem in nato zaporedoma še vse one, ki so izšle v zbirki »Veseli emigrantje.« V štirinajstih dneh sem jih imel vse pod streho in ko sem jih bil dal čitati priznani avtoriteti, mi je bil uspeh zagotovljen. Komaj so zagledale beli dan, so jih prevedli v francoščino, in tako sem zopet prijadral v ono literarno življenje, ki mi je bilo zaprto izza »Ženitbenega goljufa« in v katerem se — nič ne tajim — tudi najbolje počutim.«

S temi besedami je končal Teklecov svojo zgodbo, potegnil iz žepa škatljo tobaka in si ga počasi in premišljeno natlačil v okajeno pipico, s katero je bil ves čas kakor s taktirko spremljal svoj govor. Nažgal si jo je in puhnil gost oblak dima med nas. Ko se je ta razkadil, je dodal s polagano besedo:

»Taka je bila, vidite, gospodje, z onim nesrečnim »Ženitbenim goljufofom«. Stvar lahko motrite ali s psihološkega ali pa z moralnega gledišča, kakor je pač komu bliže. Na vsak način sem si jo bil zase dobro zapomnil in vprav Satan bi me moral zajahati, če bi še kdaj storil bodisi svojemu delu, bodisi kakemu človeku s peresom krivico. Marsikaj in marsikoga bom še osmešil nemara; toda Bog me obvarji, da bi še kdaj naprtil tuje grehe Čifutu na pleča... Sedaj si ga pa le še kozarček privoščimo.«

Trčili smo in zasukali pogovor v drugo smer.

P O R O Č I L A

Ivan Grahor / KNJIGE SLOVENSKE MATICE ZA LETO 1930

Prevoči iz svetovne književnosti XI. in XII. zvezek. Wl. St. Reymont: Kmetje. II. Zima. III. Pomlad. Poslovenil Jožan Glonar. Natisnila J. Blasnik nasl. 286 + 362 str.

XIV. zvezek. Pedro Calderon de la Brca: Sodnik Zalamejski. Poslovenil in priredil Oton Župančič. 100 str.

Slebinger Janko: Publikacije Slovenske matice od leta 1864. do 1930. Natisnila Narodna tiskarna. 96 str.

Letos nam je dala Slovenska matica lepo priložnost, da si ogledamo njeno delo in da povemo, kako smo z njim zadovoljni. Od l. 1864. se je gotovo spremenilo tudi stališče slovenskega kulturnega delavca, ki je takrat ustanavljal matico, združil svoje delovanje z njenim delovanjem, pozneje pa si z njeno pomočjo utrl pot k individualistični organizaciji kulturnega življenja, kjer posameznik že z lastnimi sredstvi podjetno uveljavlja svoj delovni načrt. Založba Slovenske matice je na tak način dobila toliko tekmecev, da se že sistematično oprčša nižjih nalog—pač ne absolutno nižjih, zato pa se lahko z vso močjo vrže na svojo posebno nalogo. Z druge strani pa je dobila matica še enega zaveznika in sicer ljubljansko univerzo, ki bi matico omejila le takrat, ko bi povečala svoje založniško delovanje vzporedno z razvojem slovenske znanosti, tega pa univerza s svojimi sredstvi popolnoma ne zmore in ostane še za dolgo dobo glavna opora, od nje lahko pričakujemo, da matici celo pomôre doseči postavljeni cilj.

V dobi, ki je nakazuje Slebinger, se je poleg matične založbe na slovenskem trgu pojavilo privatno založništvo in je v isti dobi že odstopilo svoj prostor novim družbam. Kolikor je bilo to delovanje združeno z notranjimi krizami slovenske kulturne produkcije, toliko se poznajo skoki in padci tudi v publikacijah Slovenske matice, toda še tam vidimo napor smotrenega dela in občutimo vodstvo. Zato je pregled zanimiv in poraben; posebno ako primerjamo pesništvo, pripovedništvo in znanost v njem, vidimo, kako se to razmerje od leta do leta spreminja. Najbolje nam to pove avtor v predgovoru:

— Ta bibliografski pregled o šestinšestdesetletnem književnem delovanju Slovenske matice je del njene še nenapisane zgodovine. 250 knjig in brošur ter 20 zemljevidov je do danes poslala v svet kot knjižni dar svojim članom in le majhen odstotek jih je založila kot izredna izdanja.

Časovni pregled njenih publikacij nam kaže, da je v prvi dobi svojega delovanja, zaključeni z Bleiweisovo smrtjo, požrtvovalno skrbela za dobre prevode učnih in pomožnih knjig za naše srednje šole. Nadalje so značilni za njen program teh let prevod Schoedlerjeve knjige prirode, slovenski atlant, poskusi domačega in slovanskega domoznanstva, Trstenjakovo amaterstvo na polju slovanske prazgodovine, mitologije in jezikoslovja ter Kcseski. — Od leta 1882. dalje je zbirala Matica okoli sebe sveže mlade pisateljske moči, ki so se udeleževale zlasti na poljudno znanstvenem polju z izvrjnimi, po večini aktualnimi spisi. Izvršila se je potrebna organizacija njenih publikacij. Iz Letopisa izločeno leposlovje je dobilo v Zabavni in Knezovi knjižnici svoje mesto, in ko se je končno za poučne spise osnoval Zbornik, je postal Letopis le še matični kronist. Izmed novih serij je cmeniti geografske, kulturne in zgodovinske spise slovenske zemlje; Štrekljeva ureditev slovenskih narodnih pesmi nas častno zastopa tudi v inozemskem znanstvenem svetu; ožji stiki s Hrvatsko matico so poklicali v življenje Hrvatsko knjižnico; prevodi iz svetone kniževnosti uspešno rešujejo svojo važno nalogo. — Srečno so za nami zlasti za našo Matico usodna leta svetovne vojne, in sedaj v novih razmerah, z novimi kul-

turnimi zahtevami pomaga graditi tudi ona našo boljšo bodočnost.

Mislim, da sem stavke pravilno podčrtal in da bo matico bodočnost znala ceniti po njenih zaslugah za slovensko kulturo, saj so se pri njej zbirali skoraj vsi naši najdelavnejši možje in se še bodo, ako matica ne zanemari zvez z univerzo itd. To je najmanj, kar ob tej priliki moramo povedati, kajti načrt za tisto delo, ki si ga je morala prilastiti Slovenska matica, je postal narodna last in je s tem že prestopil okvir centralne založbe. Tudi naši znanstveniki si ustanavljajo počasi lastna ognjišča, kar morda pomeni pravo kulturno organizacijo slovenskega naroda. — Le v tem smislu smo lahko zadovoljni z matico tudi letos, ko nam prinaša zgolj dva prevoda iz svetovne književnosti.

Oton Zupančič je poslovenil in priredil Calderonovo dramo. Sodnik Zalamejski je znan z ljubljanskega odra. Ze takrat smo opazili, da nam je Zupančič spet prinesel svoj dar. Ob njegovih prevodih, posebno ob verzih, se še vsi učimo in pri Sodniku se tudi vsebinsko ne moremo podajati v kritiko.

Glonar je poslal dve knjigi Kmetov. Imamo torej že tri zvezke Reymontove povesti. Delo je zaslužilo dobrega prevajalca in zdi se mi, da ga je našlo; vsaj očitati Glonarju ne moremo, da bi bil prevzel tako težko nalogo zgolj radi marljivosti, ki jo obsežna dela zahtevajo. Prevod je v dosedanjem kosu enovit, niti omahujoča mesta v tretjem zvezku niso razdrle celote.

Poljski pisatelj, oče Kmetov, ki so dosegli tako velik svetovni uspeh, da jih poznajo v prevodu skoraj vsi pismeni narodi, je dal vsem prevajalcem tega svojega dela trdno oporo. Ta opora je snov in snovno podano življenje poljske vasi. Najmočnejši realizem je tukaj sezidal narodu spomenik. Kmečko življenje zemlje človek, pokrajina, rojstvo, življenje, trpljenje in smrt, dobro in zlo, lepota in greh in molitev, boj za sebe in proti sebi, odpoved in strast, maščevalnost in odpustčanje, brezsrčnost in darovanje, darovanje vsega — življenju. Tako bi lahko prepletli to vas, Reymontovo vas — Lipce. In Lipce so večna vas, svet z docela svojim življenjem, izven dobrote in zla, nad obema, ker se oboje ločuje šele tam zunaj — v graščini in v mestu. Od tam prihaja zlo v podobi oblasti, nasilja in temno neznanega, dobrota v podobi romarjev in odpustkov od Matere božje iz Censtohove. Od setve do žetve teče življenje kot silna reka z mirno gladino vaškega ribnika, s pršečo peno raztepenih voda in z nevidnim dnom, kjer si še včeraj razbral drobni kamenček. Pesnik gre udano z njim in se združuje z njim, kakor se sto in stokrat združuje vsak rojeni Lipčan.

Kmet je bogati Borina, ki je sina Antka oženil, pa le ne da iz rok in si še tretjič poišče ženo, zdaj razkošno, lepo in sprijeno Jagno; oženi se z njo in jo nosi na rokah, tepe, ko se mu speča s pregnanim Antkom, in jo na župnikovo posredovanje sprejme nazaj — kot gospodar sužnjo. Borina je sila, ki ji zaupajo vsi, in oče, pred katerim se povesi roka nepremagljivega njegovega sina Antka. Kmetica je snaha Ana, ki se po padcu Jagne vrne na Antkov dom. Kmetje so napadli grajske tesače v spornem gozdu in jih v krvavem boju premagali. Stari Borina leži brez zavesti doma, možje in fantje čakajo v ječi rešitve, on umira, ko se vrnejo domov, njegovega sina še ni, ko umre. Kajti njegov sin, njegova kri in največji sovražnik, zasačeni Jagnin ljubček in zločinec, ki gre za očetom, da bi ga ubil, je v borbi očeta rešil; zdaj čaka razsodbe, ker je ubil logarja, mogoče pa ga Ana odkupi do takrat, da ga spuste in bo spet — grozno življenje med Jagno in njim in njo.

Kmet je tudi župnik, ki po očetovsko skrbi posebno za farno vas, obdeluje polje in duše, orje in pase, krščuje, spoveduje in zavezuje v zakon, preganja s prižnice greh — proti revnejšim po imenu, proti mlinarju in županu bolj splošno. Vdova Domnikova, Jagnina mati, je njegovo orodje in zli duh, ravnotežje pa uravnava cerkovnik Ambrož, s spretno, delavno roko in pijanimi dovtipi. Kmet je župan, ki vas izkorišča in pohujšuje v svoji norosti za Jagno. Tako se preveša tehničar značajev k podlemu Kovaču in Kozlovim, v sredi so resnični in duševni bajtarji in hlapci, Jagnin brat Šimek ali pa Andrej, Dominikovi dekli v hlačah. Včasih se dvigne nad okolico župnik, včasih Borina — da, Borina je nezlomljiv, včasih Antek, Matevž, Ana, Ambrož, stari Bilica, mali Vitek, celo brbljava Guštinka, včasih nekdo podzavestno kakor Andrej in Jagna, vedno pa potujoči učitelj Rok. Kakor duh poljskega naroda gre Rok z vsakim letnim časom skozi vas in združuje močrost z ljubeznijo za ljudstvo, ki se v svojem gnezdu množi in grize. On

in Jacek z gradu, častanek plemstva, sta doslej še skrivnostno nad vsem; zdi se, da svoje ljudstvo poznata do dna in razumeta, toda Jacek ostaja pri sebi, dočim je Rok na delu, da ga že ruske oblasti sumijo, ker poučuje deco itd. Njemu je vsa vas hvaležna za dobröte, ki jih deli, za dobro besedo, nasvet in pomoč v borbi za zemljo, v času, ko se je prvi mož nemirne vasi, stari Borina, umaknil z vodilnega mesta, da se čeni in ker ga premagujejo domači zapletki. Borina se le včasih še odločno povzpne na svoje mesto, zadnjikrat vodi vso vas v borbi proti grajščaku, v gozdu ga logar nevarno rani, da je komaj še živ, živ mrivec. Njegovo nezlomljivo moč občutita samo še Vitek in zemlja, njegova zemlja; od nje se bo Borina poslovil s poslednjo močjo vroče nezavesti in se za večno spet združil z njo. Takrat bo na njegovem mestu in na mestu nesrečnega Antka že stal nekdo dugi in morda vendar ne popolnoma drugi, stal bo Rok in za njim pojde novi rod Lipčakov, dokler se jim stari rod ne umakne in ne izroči zemlje mladim rokam.

— Se je bilo pač že tako čudno namerilo — pravi Reymont, zatopljen v fatalizem svojega ljudstva. Isti skrivnostni živec pomaga tudi njemu, doživeti usodo lastnega naroda in jo združiti s pesmijo rodne zemlje v epsko široko reko svoje umetnosti. Kajti Reymont je Rok, je pozitivist, kakor je celo Żeromski v jedru svoje umetnosti pozitivist.¹ Zato veje iz njegovega dela heroična volja in tista sveža sila, ki je je polna lipska mladost, tako da se čuti njegova topla ljubezen do teh ljudi kot dih obdelane zemlje.

Fatalistični moment je tudi prevajalec vedé ali nevedé podčrtal, ko je navedeni stavek okrepil s »pač že« in torej rabil dve besedi za eno, kar končno škoduje jasnosti stavka. Prav ta napaka me je v splošnem prepričala, da je vsebinsko Glonar avtorju zvest, da prevaja iz polne duše.

Drugi nejasni stavki niso tolike važnosti, čeprav jih je prevajalec mnogo zagrešil, kar bo morda dokaz, da štajersčina nima posebnega daru za slovensko logiko. Taki stavki se navadno zadirajo v breg in zastavljajo besedo, a navadno tu niso škodili vsebini. Zapisal sem si le nekoliko takih stvari n. pr. 1. samo da ne bi šel mimo očetovega doma in nikogar ne srečal. 2. Ali je morda on sam... kakor za kako psico se podijo fantje za njo.

Glonarjevo slovenščino se mi zdi, da nekoliko kazi preobilica stavkov s »pač« (3. zv.) in »pač« (str. 254-II), posebno še kjer stoje zaporedno po trije, nekje pa jih je celo pet. Drugod moti tiskovna napaka ali pa štajersčina: kaj in koliko je kdo hotel... — Kaj pa jim je naj bila ona?... — V izbi je nastalo nekako zaspano in žalostno... — sedla med njimi... Srečo dobro! itd.

Besedni Glonarjev zaklad je v prevodu Kmetov odličen, ako pomislimo, kako revne so besedno naše kmečke povesti in kako bogat je Reymont. Kmečki in mlinarski izrazi so pristni; nekdo jih je že v Slovencu našel in lahko jih prihodnjie zberemo. Ne vem pa, čemu rabi Glonar tolikokrat kompanijo, sadonosnik poleg sadovnjak, zakoj piše vzravnali, vzcvetel, nikoga v rodilnik itd. Čemu: v sredi sobe, zastopat itd. Enkrat ima iz poljščine kar nekaj novega: izgubljanja se v vsem; dostikrat pa nemški: drugje zopet. Takih težav je mnogo, še več pa škodi hitrica, s katero je bil narejen prevod III. zvezka. Že v prvem zvezku je menda njen obetajoči predhodnik zapisal, da bomo v sili: zložno hiteli. Tako si razlagam tudi rabo češčenemarije za časovno mero, ki na enem mestu ni dobra.

Tiskovnih napak v Kmetih ni mnogo,... začele plašno kokodakali in silili z gnez... je menda najtežja, včasih pa bo kaka vejica ali začetnica. S pomišljaji je raztrgal nekatere odstavke sam prevajalec, ker je krpal deset stavkov v enega. Toliko bi o prevodu kmetov lahko povedali po tretjem zvezku. Poln je in razkošno odseva bogati izvirnik. Osebe so, kakor v originalu, živo orisane, ne bolj, a tudi ne manj. Slikovitost pokrajine dosega največje učinke, pregovori so živi, domači in točni. To je gotovo dokaz za prožnost slovenščine, pa tudi za gibčnost prevajalčovo, kateremu se bomo morali zahvaliti za lepo darilo iz svetovne književnosti. O Reymontu in njegovi veličini v poljski literaturi bo treba spregovoriti drugič, ko dobimo še zadnji del Kmetov. Takrat se bomo dotaknili še belj natanko Glonarjevega prevoda in njegove zveze z nemškimi, na katere se je opiral.

¹ Pozitivistični pokret v poljski inteligenci se je začel po velikem uporu in porazu leta 1863.

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Opozorilo.

Založba Modra ptica ima svoje nove poslovne prostore na Rimski cesti števil. 3 (v bližini Križanske cerkve) in ne več v Gregorčičevi ul. 23. (Gl. opozorilo v 8. in 9. števil.)

Prošnja.

Nekateri naročniki so v večjih zaostankih z naročnino. Vljudno jih prosimo, da isto ob priliki poravnajo. Točno plačevanje naročnine je v korist naročnikom samim, ker niso naenkrat preveč obremenjeni, pa tudi založbi, zakaj denar je drag in založba se vzdržuje zgolj z naročnino. Torej, če še niste: prosimo; **vam bomo zares hvaležni.**

N A G R A D E.

VSE NAGRADE, KI SO BILE RAZPISANE V 9. ŠTEV. »MODRE PTICE«, SO ŠE VEDNO V VELJAVI. PRIDOBIVAJTE NOVIH NAROČNIKOV.

Roman

Prosperja Mériméeja

Šentjernejska noč

je pravkar izšel.

Delo je prevedel Oton Župančič. Roman ima vse lastnosti, da bo uvrščen tudi pri nas med ona dela, ki jim je namenjena nesmrtnost. Po opremi je knjiga, kakor se bo vsak naročnik sam prepričal, odlična bodisi v knjigoveškem, bodisi v tiskarskem pogledu. Ko boste knjigo prejeli, vas prosimo, da jo pokazete svojim znancem in prijateljem ter jih navdušite za našo založbo.

V VSAKO HIŠO MORAJO KNJIGE ZALOŽBE MODRE PTICE.

V espredje vsega zanimanja

bo stopil obsežni roman
švedske pisateljice

Selme Lagerlöfove
„Gösta Berling“

ki ga pripravlja založba za izdajo. Poslala ga bo naročnikom
za Božič.

Natančen program za prihodnje poslovno leto bomo v
kratkem priobčili.

Ogromni zgodovinski roman

Walterja Scotta

IVANHOE

(izgovori Ajvenho)

je izšel v krasnem prevodu Vladimirja Levstika.

Ta roman je eno izmed tistih redkih veledel, ki ostanejo
živa skozi stoletja.

Naročite ga še danes, ako ga še niste.

Cena krasno opremljeni mehko vezani knjigi je Din 100.—,
za naročnike Modre ptice Din 75.—, v platno vezani Din 120.—,
za naročnike Din 90.—, v polusnje vezani Din 150.—, za
naročnike Din 120.—.

Izdaja konzorcij Založbe Modra ptica. — Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar,
Za tiskarno »Merkur«: Otmar Michálek, oba v Ljubljani.

Velecenjeni!

S »Šentjernejsko nočjo«, ki jo boste prejeli v nekaj dneh, ako je že morda niste, je naš knjižni program za tekoče leto izčrpan. Izdali smo 6 knjig (4 redne in 2 izredni), na katere bi bilo lahko ponosno vsako tudi najznamenitejše svetovno založništvo. Naše knjige so že v tem kratkem času našle pot med najširše ljudske sloje, čitajo se v vseh delih države, prodrle pa so tudi v inozemstvo, povsod, kjer žive Slovenci. Modra ptica je zaslovela z njimi kot najvidnejše slovensko založništvo. Nobenega vzroka torej ni, da bi po teh uspehih obstali ali celo prenehali. Mi hočemo še rasti, poglobiti naše delo, hočemo še bolj utrditi in povečati sloves, ki smo si ga pridobili. Naše knjige morajo biti tudi v bodoče najlepše, morajo dosedanje le prekašati, vsaka izmed njih mora nositi znak, da je ni mogel izdati nihče drugi, kakor neodvisna in z duhom časa se razvijajoča Založba Modra ptica.

Ko izpolnjujemo prijetno dolžnost, da se Vam zahvaljujemo za naklonjenost, ki ste nam jo izkazali s tem, da ste bili naš naročnik že v prvem letu našega obstoja, Vam poročamo v kratkih obrisih o programu, ki smo si ga načrtali za drugo leto.

Kakor lani bomo tudi letos izdali 4 redne knjige, katerih skupen obseg bo prekašal letošnje za kakih 300 strani, torej skoro za eno letošnjo knjigo. Knjige bodo sledeče:

1. Selma Lagerlöf: *GÖSTA BERLING*, roman. Izide v začetku decembra. Prevajalec Rudolf Kresal. S tem romanom si je pisateljica na mah pridobila svetovno slavo, postala je članica švedske akademije znanosti in umetnosti, in podeljena ji je bila tudi znamenita Noblova nagrada. Ta roman je preveden skoro v vse svetovne jezike, samo v Nemčiji je dosegel milijonske naklade.

2. Maurice Baring: *DAPHNE ADEANE*, roman. Izide v začetku marca 1931. Prevajalec dr. Stanko Leben. Ta mladi angleški romanopisec je šele po vojni stopil pred javnost s svojim pisateljskim delom. Svetovna kritika ga šteje med najboljše pripovednike novega časa. Daphne Adeane je mrtva junakinja istoimenskega romana, ki s spominom še vedno obvladuje usodo svojega očeta, romanopisca, ki jo je oboževal, in njenih prijateljev, posebno Dr. Francisa Greena. Po svojem opisovanju londonske družbe spominja ta roman nekoliko na Galsworthyja.

3. Liam O'Flaherty: *NOČ PO IZDAJI (IZDAJALEC)*, roman. Izide v začetku junija 1931. Prevajalec Oton Župančič. Tudi ta irski pisatelj se je pojavil v književnem svetu šele v zadnjem desetletju. Kritika ga imenuje najznačilnejšega predstavnika mlade irske literature. »The Informer« (»Izdajalec« — »Noč po izdaji«) je eno izmed njegovih zadnjih del. Dejanje se godi v mračnih okrajih Dublina in se odigra celo med večerom in naslednjim jutrom. Glavni junak je bivši policijski agent, član tajne revolucionarne organizacije, ki pa zaradi lakote izda svoje tovariše. Dogodki in junakova duševnost so podani z silo, ki je lastna samo velikim ustvarjalcem.

4. Jack London: *DOLINA MESECA*, roman. Izide v začetku decembra 1931. Prevajalec Vladimir Levstik. O Jacku Londonu nam ni treba še posebej pripovedovati. Njegovo ime je tudi pri nas že tako poznano in priljubljeno, da bo gotovo vsakdo z veseljem vzel na znanje, da mu naša založba nudi enega njegovih najlepših romanov. »Dolina meseca«, je roman vere v življenje in optimizma. Obenem je to eno njegovih najobsežnejših del.

O reviji bomo podrobneje spregovorili še pozneje. Vendar že sedaj lahko poudarimo, da bomo tudi v tem pogledu šli naprej, izboljševali jo bomo od stopnje do stopnje in jo še nadalje pošiljali svojim naročnikom. Cene bodo vkljub večjemu obsegu naših knjig ostale neizpremenjene.

Natančneje Vas bomo obvestili o vsem v prihodnjih številkah revije in še v posebnem prospektu, ki ga bomo v kratkem izdali.

V nadi, da so se Vam naše publikacije priljubile, in da Vas bomo še naprej imeli v seznamu naših prijateljev, se priporočamo

z vsem spoštovanjem

Založba Modra ptica v Ljubljani.

TRGOVINA S PAPIRJEM NA VELIKO

GLAVNO ZASTOPSTVO
ZA DRAVSKO BANOVI-
NO IN SAMOPRODAJA
PAPIRNIH IZDELKOV
ZDRUŽENIH PAPIRNIC
VEVČE, GORIČANE IN
MEDVODE D. D. V LJUB-
LJANI IN SLADKOGOR-
SKE TVORNICE LEPEN-
KE IN PAPIRJA, SLADKI
VRH, POŠTA ŠT. ILJ
PRI MARIBORU

KASTELIC IN DRUG
LJUBLJANA, Aleksandrova c. št. 9

Motite se

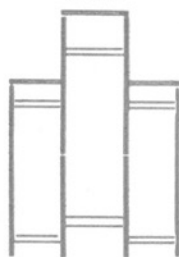
če mislite, da so vsi pisalni
stroji enaki. Kakor se raz-
likuje človek od človeka,
tako so različni tudi stroji.
Najboljši med dobrimi pa
je brez dvoma

ERIKA

Zahtevajte prospekte:

THE REX Co.
LJUBLJANA, GRADIŠČE 10

SALDA-KONTE
STRACE - JOURNALE
ŠOLSKE ZVEZKE - MAPE
ODJEMALNE KNJIŽICE
RISALNE BLOKE
ITD.

NUDI PO IZREDNO UGODNIH CENAH

**KNJIGOVEZNICA
K. T. D.**

V LJUBLJANI
KOPITARJEVA ULICA 6
II. NADSTROPJE

VINOCET

TOVARNA VINSKEGA
KISA, d.z.o.z. V LJUBLJANI

NUDI NAJFINEJŠI
IN NAJOKUSNEJŠI
NAMIZNI KIS
IZ PRISTNEGA VI-
NA - ZAHTEVAJTE
PONUDBO!

TEHNIČNO IN HIGIJENSKO
NAJMODERNEJŠE UREJENA
KISARNA V JUGOSLAVIJI

PISARNA :
**LJUBLJANA, DUNAJSKA
CESTA 1/a/II - TELEF. 2389**

STOEWER

srednji pisalni stroji v elegantnem
črnem kovčku, so izdelane s precizno
konstrukcijo in je opremljen z vsemi
prednostmi velikega pisarniškega
stroja

V ZALOGI PRI TVRDKI

LUDV. BARAGA

LJUBLJANA

ŠELENBURGOVA UL. 6